

Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom 2022. Sažetak

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
1.1.	POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM.....	4
2.	ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM	5
2.1.	JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA	5
2.2.	PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA	6
2.3.	PRISTUP PRAVOSUĐU	6
2.4.	OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST.....	7
2.5.	SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG	8
	ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA	8
2.6.	JEDNAKOST PRED ZAKONOM	8
2.7.	POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI	8
2.8.	ŽENE S INVALIDITETOM	9
2.9.	SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA.....	9
2.10.	ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA OSOBE.....	10
2.11.	ZDRAVSTVO.....	11
2.12.	DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU	12
2.13.	ODGOJ I OBRAZOVANJE	12
2.14.	OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA	14
2.15.	ZAPOŠLJAVANJE I RAD	15
2.16.	PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST.....	15
2.17.	RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA	20
2.18.	NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI	21
2.19.	PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA.....	22
2.20.	JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA.....	22
2.21.	MIROVINSKO OSIGURANJE	22
2.22.	SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA	23
2.23.	SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU	24
2.24.	MEĐUNARODNA SURADNJA	25
2.25.	PODRUČNI UREDI.....	25
2.26.	RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE	26
2.27.	PODIZANJE RAZINE SVIJESTI	26
3.	OPĆE I FINACIJSKO POSLOVANJE	27
3.1.	FINACIJSKO POSLOVANJE	27
4.	ZAKLJUČAK	27
5.	PRILOZI	28

POPIS KRATICA

Kratika	Naziv
AZOO	Agencija za odgoj i obrazovanje
AZVO	Agencija za znanost i visoko obrazovanje
COO	Centar za odgoj i obrazovanje
CZSS	Centar za socijalnu skrb
DPS	Državni pedagoški standard
DTUR	Djeca/e s teškoćama u razvoju
DV	Dječji vrtić
EU	Europska unija
HPO	Hrvatski paraolimpijski odbor
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
JLP(R)S	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
KPOSI	Konvencija o pravima osoba s invaliditetom
MPUGDI	Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine
MMPI	Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture
MPU	Ministarstvo pravosuđa i uprave
MROSP	Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravstva
MZO	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
NCVVO	Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje
ODO	Općinsko državno odvjetništvo
OSI	Osoba/e s invaliditetom
OŠ	Osnovna škola
POSI	Pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom
PU	Područni ured
RH	Republika Hrvatska
SŠ	Srednja škola
TUR	Teškoće u razvoju
UN	Ujedinjeni narodi
UNICEF	Fond Ujedinjenih naroda za djecu
ZOSI	Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje OSI
ZSD	Zakon o suzbijanju diskriminacije
ZZODS	Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

1. UVOD

Sukladno djelokrugu propisanom Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (Narodne novine, br. 107/07) u ovom Izvješću prikazan je rad Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2022. godinu koji je istovremeno i pregled ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

U 2022.-oj godini Pravobranitelju za osobe s invaliditetom obratilo se **2.474** građana. Najviše obraćanja, njih 565, odnosilo se na područje socijalne skrbi, zatim na područje zapošljavanja i rada njih 287, pristupačnost i mobilnost 256, a višestrukih upita i pritužbi bilo je 237. Na mirovinsko osiguranje odnosilo se 195 obraćanja, na odgoj i obrazovanje 174, zdravstvo 148, ostala područja 137, na imovinsko-pravne poslove 133, pravosuđe 84, skrbništvo 66, suzbijanje nasilja 56, život u zajednici 54, rad udruga 43, obiteljsko - pravnu zaštitu 28 te sport 6. Ostvareno je **86** obilazaka prostora u kojima borave, obrazuju se ili rade osobe s invaliditetom u 10 županija. Pravobraniteljica je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i udrugama organizirala te sudjelovala na **296** događanja.

Tijekom 2022. godine sudjelovali smo u **23** e-Savjetovanja gdje smo predložili izmjene i komentirali ukupno **118** zakonskih i podzakonskih odredbi. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je **11**, djelomično je prihvaćeno **tri**, a **67** je primljeno na znanje. Nisu prihvaćena **37** prijedloga.

Od **294** općih preporuka i upozorenja upućenih tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i drugim pravnim i fizičkim osobama prihvaćeno ih je samo 101 (34,35%). Djelomično ih je prihvaćeno 20,75%, nije prihvaćeno 11,91%, nismo zaprimili odgovor na 17,1%, dok je u tijeku razmatranje 15,98% preporuka i upozorenja. Najviše požurnica zbog neodgovaranja upućeno je ministarstvima – Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, Ministarstvu znanosti i obrazovanja kao i centrima za socijalnu skrb, a zatim gradovima i općinama. U nedostatku drugih mehanizama za izravnu implementaciju preporuka i s ignorantskim odnosom prema preporukama Pravobraniteljice (ukupno je 28,92% neprihvaćenih i neodgovorenih preporuka) ovoj instituciji se kao primarna uloga nameće evidentiranje i izvještavanje o zabilježenim povredama prava na osnovi invaliditeta, što najčešće znači održavanje *statusa quo* u izgradnji cjelovitog sustava zaštite osoba s invaliditetom i unapređenju kvalitete njihova življenja. Najviše preporuka bilo je prihvaćeno u područjima pristupačnosti i mobilnosti, dok je najviše neprihvaćenih preporuka i preporuka na koje nije odgovoreno bilo u područjima odgoja i obrazovanja te socijalne zaštite u kojem je najviše pritužbi osoba s invaliditetom.

Unatoč povećanju naknada koje su ostvarene na osnovi invaliditeta tijekom 2022. godine, pritužbe su pokazale da su svakodnevna poskupljenja svih proizvoda i usluga kao i rastuća inflacija ta povećanja neutralizirala. Štoviše, pogoršanje opće ekonomske situacije dovelo je do daljnjeg porasta siromaštva koje posebno teško pogađa osobe s invaliditetom i njihove obitelji, zbog dodatnih troškova koji proizlaze iz invaliditeta. Stoga nadležnima opetovano upućujemo preporuke da je naknade ostvarene na osnovi invaliditeta potrebno kontinuirano usklađivati s porastom troškova uslijed inflacije.

Velike teškoće u svakodnevnom životu i funkcioniranju osobama s invaliditetom predstavlja nekonkurentnost plaća pružatelja usluga podrške kao što su osobni asistenti, videći pratitelji, prevoditelji/tumači hrvatskog znakovnog jezika i pomoćnici/asistenti u nastavi. Uz satnicu koja je najniža na tržištu, osobe s invaliditetom ugrožava i nedostatak radne snage. Nedostaju i pružatelji usluga pomoći u kući, njegovatelji, medicinske sestre, liječnici te stručni suradnici. Mnoge osobe s invaliditetom strepe jer su prisiljene promišljati o odlasku na smještaj u ustanove i o izdvajanju iz svojih obitelji i zajednice, dok obitelji strepe što će biti kad oni više ne budu mogli skrbiti o svom članu - djetetu s teškoćama u razvoju ili osobi s invaliditetom. Unatoč deklarativnom opredjeljenju za proces deinstitucionalizacije u različitim oblicima smještaja još uvijek se nalazi **preko 8.000 osoba s invaliditetom**.

Konkretnim prijedlozima aktivno smo se uključili u donošenje Zakona o osobnoj asistenciji čiji je prvi nacrt izazvao veliko nezadovoljstvo dijela osoba s invaliditetom i brojne prijedpore. Prijedlozi Pravobranitelja jasno su naglašavali potrebu da ova temeljna usluga koja jamči neovisnost osoba s invaliditetom i njihovu uključenost u zajednicu bude usklađena s načelima neovisnog življenja. Iako je podrška osobnog asistenta u Republici Hrvatskoj bila dostupna manjem broju osoba s najtežim invaliditetom, ona ne podrazumijeva i pomoć oko brige za djecu pa se roditelji s invaliditetom oko brige za djecu oslanjaju na neformalnu podršku. Stoga je Pravobraniteljica uputila prijedlog da se u poslove osobnog asistenta ugradi i podrška u vezi podizanja djece uz prisustvo roditelja s invaliditetom.

Obilaskom skloništa za žrtve nasilja utvrdili smo da je zbog neosigurane podrške invaliditet prepreka za prihvatanje žena koje ne mogu samostalno voditi brigu o sebi i djeci što predstavlja diskriminaciju na osnovi invaliditeta.

Reagirali smo na slučajeve ponižavajućeg i uvredljivog govora u javnom prostoru kojim se nanosi šteta dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u društvu te preporučivali političarima da političke ambicije usmjere na planiranje aktivnosti za poboljšanje njihovog teškog položaja u društvu.

Zbog izmjena Zakona o socijalnoj skrbi došlo je do povećanja zahtjeva za vještačenjima uslijed preispitivanja prava što je posebno teško pogodilo osobe čiji je invaliditet posljedica trajnog i ireverzibilnog stanja te je nepotrebno ovu činjenicu dokazivati učestalim ponovnim vještačenjima.

Prilikom obilazaka psihijatrijskih ustanova utvrdili smo nepoštivanje prava osoba koje se nalaze na liječenju zbog nepoznavanja propisa, nedovoljno razvijene svijesti o važnosti poštivanja propisanih prava pacijenata, ograničenosti materijalnih resursa te manjka stručnjaka i drugog osoblja. Mišljenja smo da je u svrhu zaustavljanja, odnosno postepenog potpunog prestanka korištenja mjera prisile uz reformu zakonodavstva, potrebno unaprijediti postupanje u praksi osiguravanjem kontinuirane edukacije zaposlenicima, ali i tehničkih, materijalnih i kadrovskih preduvjeta za postizanje ovog cilja.

Upozoravali smo da se smanjivanjem cijena ortopedskih pomagala pogoršava ionako loša situacija dostupnosti pomagala zbog toga što su postojeća pomagala na Listi ortopedskih i drugih pomagala HZZO-a zastarjela, često nekvalitetna i vrlo teško prilagodljiva potrebama osobe.

Apelirali smo da usmjerenost na rješavanje krize ne bude izgovor za nečinjenje i nepoduzimanje mjera za uspostavljanje sustava rane intervencije. Djeca s teškoćama u razvoju u Hrvatskoj nemaju sustavan pristup nužnim intervencijama, nema dovoljno pružatelja ove usluge, nema dovoljnog broja stručnjaka, na prvu dijagnozu čeka se mjesecima, a takav smanjeni intenzitet i nepravovremenost terapijskih postupaka smanjuje mogućnost ili ne omogućuje pozitivne ishode.

Istovremeno nedostatak prostornih, kadrovskih i drugih uvjeta u dječjim vrtićima najviše pogađa upravo populaciju djece sa zdravstvenim i razvojnim teškoćama, kojima se ograničava upis i trajanje boravka u vrtiću. Na učenike s teškoćama u razvoju i dalje se gleda kroz njihovu teškoću, a fokus je na onome što ne mogu umjesto na osiguravanju potrebne podrške u redovnom sustavu obrazovanja. Zbog nedostatka podrške i stručnih djelatnika upućuju se u posebne ustanove, a cijeli sustav se previše oslanja na asistente u nastavi čiji je radno-pravni status nesiguran, a cijena rada niska pa mnoga djeca s teškoćama u razvoju ostaju bez tog vida podrške. Srednjoškolsko obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju i dalje nije usklađeno s potrebama tržišta rada. Posebno je neuređen sustav visokog obrazovanja studenata s invaliditetom, a unatoč velikom zalaganju Pravobraniteljice davanjem konkretnih prijedloga u novom Zakonu o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti propuštena je prilika da se definira tko su studenti s invaliditetom dok je osiguravanje potrebne podrške ostavljeno kao mogućnost umjesto zakonske obveze.

Prema podacima Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom na dan 31. prosinca 2022. evidentirano je **15.513 zaposlenih osoba s invaliditetom** što je **3.819 osoba s invaliditetom više** u odnosu na 31. prosinca 2021. godine kad ih je bilo 11.694.

Međutim, ovaj porast nije pokazatelj isključivo rasta zaposlenosti osoba s invaliditetom, već je dijelom uzrokovan usklađivanjem s novim Zakonom o Registru zaposlenih osoba s invaliditetom (Narodne novine, br. 63/22) te ažuriranjem baza podataka u Registru osoba s invaliditetom.

Najčešće pritužbe vezane uz zapošljavanje osoba s invaliditetom odnosile su se na provođenje natječajnih postupaka u državnim i javnim službama. Osobe s invaliditetom koje su se pritužile Pravobraniteljici uvjerenе su da je zapošljavanje netransparentno i da se pogoduje unaprijed poznatim kandidatima te se pritužuju na nemogućnost ostvarenja prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima. Mnogi poslodavci često imaju negativan stav prema zahtjevu za ostvarenje prava na razumnu prilagodbu radnog mjesta. Iako je ono zakonski uređeno kroz više propisa, u praksi i dalje ovisi o dobroj volji poslodavca. Unatoč potrebi ne postoje programi socijalnog uključivanja u koje bi se moglo uključiti one korisnike koji se ne mogu uključiti u svijet rada. Kao država i poslodavci ne smijemo dozvoliti da osobe s invaliditetom zbog neosiguravanja podrške i prilagodbe pri zapošljavanju i na radnom mjestu diskriminiramo, pasiviziramo i guramo u socijalne naknade i mirovine.

U Registru osoba s invaliditetom u ožujku 2023. godine evidentirano je **645.231 osoba s invaliditetom** (363.716 muškog spola i 281.515 ženskog spola).

Udruge osoba s invaliditetom su i tijekom 2022. godine često bile jedina poveznica osoba s invaliditetom i sustava, a u mnogim sredinama su jedini pružatelji usluga. Međutim, nisu dovoljno sustavno podržane niti dovoljno financirane što otežava kontinuitet i bolji nadzor kvalitete usluga koje pružaju.

Velika stopa neodgovaranja i neprihvatanja preporuka Pravobraniteljice zabilježena je i kod jedinica lokalne samouprave, posebice općina, kod kojih i dalje ne postoji razvijena svijest o važnosti njihove uloge u osiguravanju ravnopravnosti osoba s invaliditetom u lokalnoj zajednici. Upravo su JLP(R)S u poziciji da učinkovito odgovore na njihove potrebe i osiguraju pristupačno i inkluzivno okruženje. Nerazumijevanje nositelja lokalnih vlasti za probleme s kojima se osobe s invaliditetom susreću ogleda se kroz brojne pritužbe kojima se ukazuje na nepristupačne objekte javne namjene u njihovu vlasništvu (npr. upravni odjeli, ustanove, komunalne tvrtke, škole i dr.), na nepristupačne javne površine, nedovoljan broj parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom, nepristupačan javni prijevoz, dok je prijevoz prilagođenim vozilima i dalje iznimka. Jedan od gorućih problema osoba s invaliditetom ostaje i kronični nedostatak pristupačnih stanova u svim dijelovima Republike Hrvatske. Porast pritužbi ukazuje na brojne prepreke zbog kojih su turistički sadržaji od smještajnih kapaciteta, plaža i svih drugih popratnih turističkih i kulturnih sadržaja nepristupačni osobama s invaliditetom. Ipak određeni pozitivni primjeri rješavanja navedenih problema potvrđuju kako za poduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti nisu bitni veličina, broj stanovnika i financijski kapacitet jedinice lokalne ili područne samouprave, nego prihvatanje osoba s invaliditetom kao ravnopravnih građana i svijest nositelja vlasti o obvezi osiguravanja jednakih mogućnosti.

U nastavku ovog izvješća prikazat ćemo statističke podatke o radu institucije, podatke koji se odnose na pritužbe, postupanja i aktivnosti Pravobraniteljice, stavove, mišljenja, prijedloge propisa i preporuke koje su upućene raznim državnim tijelima, prijedloge za poboljšanje položaja osoba s invaliditetom u pojedinim područjima te dati primjere životnih situacija osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Svjesni važnosti rodne ravnopravnosti, zbog potrebe za sažetošću, imenice muškog roda u ovom Izvješću odnose se podjednako i na muški i na ženski spol.

1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Tijekom 2022. godine sukladno ovlastima koje proizlaze iz odredbi Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom Pravobraniteljica je postupala po predstavkama građana koji su se najčešće obraćali osobno – poštom, elektroničkom poštom, telefaksom, telefonom i osobnim dolaskom. Postupalo se po zaprimljenim predstavkama, pritužbama, zamolbama, prijedlozima i dr. u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, zakonodavstvom i međunarodnim dokumentima.

Podatci o obraćanjima građana prikazani su u tablici 1. u kojoj je vidljivo da je u 2022. godini u odnosu na 2019. godinu, godinu prije pandemije, došlo do porasta za **14%** odnosno građani su nam se obratili **2.474** puta.

Tablica 1. Komparativni prikaz ukupnog broja obraćanja građana u 2018., 2019., 2020., 2021. i 2022. godini

	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Broj obraćanja građana	1.951	2.172	2.266	2.720	2.474
Broj postupanja POSI	3.200	3.398	4.538	5.826	5.056

STATISTIČKI PODACI – Podaci o povredama prava - U 2022. godini zaključena su **1.372 predmeta** u kojima se postupalo na osnovi zaprimljenih pritužbi fizičkih i pravnih osoba. Postotak utvrđivanja povreda prava među zaključenim predmetima odnosi se na **277 predmeta** iz prethodnih razdoblja i **1.095 predmeta** iz 2022. godine. U **329 predmeta** ili njih **23,9%** zaključenih nije bilo povrede prava. U **667 predmeta** ili njih **48,6%** se nije utvrđivala povreda prava jer se radilo o podnescima koji nisu imali karakter pritužbe već su građani tražili podršku, informacije i sl. Povreda prava je utvrđena u ukupno **375 predmeta** ili njih **27,3% od ukupnog broja zaključenih predmeta**. Prateći najčešća područja u kojima su povrijeđena prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, vidljivo je kako je **povreda zakonom zajamčenih prava bila upravo najčešća povreda prava u svim područjima**. Povrede prava prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom bile su najčešće u područjima **pristupačnosti i mobilnosti, zapošljavanja i rada te obrazovanja**. Kada govorimo o povredi prava zbog dugotrajnosti postupka, najčešće je to bilo u područjima **socijalne zaštite, obrazovanja i mirovinskog osiguranja**. Značajan broj povrede prava, odnosno sumnje na diskriminaciju, odnosio se na područja **zapošljavanja i rada, pristupačnosti i mobilnosti te odgoja i obrazovanja**.

PODACI O OBRAĆANJIMA GRAĐANA - Povodom pritužbi građana upućenih pisanim putem – njih **951**, imali smo **1.681** pisanih postupanja i **1.114** telefonskih savjetovanja. Od **1.681** pisanih postupanja po pritužbama **415** se odnosilo na preporuke i upozorenja. U ukupno **458** obraćanja koja nisu imala karakter pritužbi postupali smo **724** puta, od čega se **248** postupanja odnosilo na provođenje istraživanja, projekata i pisma podrške. U **1.060** slučajeva stranaka koje su se obratile telefonom, elektroničkom poštom i osobnim dolaskom imali smo **1.537** postupanja. Pravobraniteljica je tijekom 2022. godine postupala i u **387** pritužbi koje su zaprimljene u prethodnim razdobljima.

Podaci po područjima - Od ukupno **2.493** obraćanja građana, prikazujemo **2.467** po područjima od pravnih i fizičkih osoba (u 24 nije nadležan POSI). Najviše obraćanja odnosilo se na socijalnu skrb, njih 565; zatim na područje zapošljavanja i rada 287; pristupačnost i mobilnost 256; upita općenito u više područja bilo je 237; na mirovinsko osiguranje odnosilo se 195; na odgoj i obrazovanje 174; zdravstvo 148; ostala područja 137; na imovinsko-pravne poslove 133; pravosuđe 84; skrbništvo 66; suzbijanje nasilja 56; život u zajednici 54; rad udruga 43; obiteljsko - pravnu zaštitu 28 te sport šest.

Podaci po županijama - Od ukupno 1.409 obraćanja građana pisanim putem, najviše ih je pristiglo s područja Grada Zagreba – 421, zatim iz Osječko-baranjske županije – 189 te Splitsko-dalmatinske županije – 111. Najmanji broj – devet zaprimljen je iz Međimurske i Virovitičko-podravске županije.

U skupini „ostalo“ nalaze se podnesci zaprimljeni od pravnih i fizičkih osoba koje nisu željele navesti mjesto prebivališta/boravišta, iz inozemstva te anonimno. Takvih je bilo 188.

Podaci po podnositelju - Od ukupno **1.409** obraćanja pisanim putem, osobe s invaliditetom su podnijele najviše podnesaka - osobno **738**, odnosno njih **52%**. U **17%** odnosno **238** postupalo se na zahtjev roditelja DTUR ili odraslih OSI. Od saveza i udruga OSI zaprimljeno je **140**, odnosno njih **10%**, koje su se odnosile na zaštitu prava njihovih članova, ali i međusobne odnose ili odnose sa savezima udruga. **112** slučajeva odnosilo se na obitelji OSI, što je **8%**. Zabilježeno je **85** odnosno njih **6%**, prosljeđenih od institucija i ustanova, s tim da se većina odnosila na stranke koje su se obratile drugim tijelima pa su ti podnesci sukladno ovlastima prosljeđeni Pravobraniteljici. Ostalo se odnosi na obraćanja zaprimljena od odvjetnika, skrbnika, prijatelja, putem medija te ostalih fizičkih i pravnih osoba, njih **81**. Anonimno ih je bilo **15**.

Podaci o radu na ostalim podnescima - U 2022. godini bilo je ukupno zaprimljeno **458** podnesaka građana koji nemaju karakter pritužbe. Odnosili su se na traženje različitih savjeta, obavještanje o poduzetim radnjama, traženje mišljenja i drugo. Od navedenog broja **50** zaprimljenih podnesaka odnosilo se na zamolbe pojedinaca i udruga, pisma potpore i podrške u njihovom radu prilikom provedbe projekata, istraživanja i slično.

Telefonom i osobnim dolaskom se obratilo **1.060** osoba. Pravobraniteljica je stranke savjetovala **1.573** puta telefonom, na pojedinačnim sastancima te putem elektroničke pošte. Telefonska savjetovanja čine jedan od važnijih oblika savjetovanja osoba s invaliditetom. U većini slučajeva radi se o osobama s invaliditetom koje su ovisne o pomoći druge osobe kao i o potrebi za uslugama koje nedostaju u njihovom okruženju, npr. prijevoz, asistencija i drugo. Ujedno smo upoznati s činjenicom kako velik broj osoba ne raspolaže informatičkim znanjem ili nema osobno računalo. Zbog kompleksnosti individualnih slučajeva i životnih situacija često im je vrlo teško opisati i podnijeti pisanu pritužbu.

Obilasci - Izvršeno je **86** uvida u prostore u kojima borave, rade ili su smještene OSI i DTUR u deset županija.

2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM

2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA

Tijekom 2022. godine Pravobraniteljica je postupala u ukupno 179 pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta od kojih se njih 130 odnosilo na utvrđivanje kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, br. 85/08 i 112/12) i sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 06/07, 03/08 i 05/08). U 2022. godini zabilježen je pad ukupnog broja zaprimljenih pritužbi na diskriminaciju i slijedom toga pad utvrđivanja kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju, a što je uzrokovano prestankom pandemije COVID-19 i prestankom provedbe velike većine zaštitnih mjera provedenih u cilju sprječavanja širenja bolesti (posebno u područjima obrazovanja i socijalne skrbi). Najveći broj pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta i u 2022. godini (kao i u prethodnim razdobljima) odnosio se na područje pristupa dobrima i uslugama (najčešće zbog fizičke nepristupačnosti prostora u kojima se pružaju različite javne i druge usluge osobama s invaliditetom, održavanja događanja u nepristupačnim objektima, nepristupačnosti javnog prijevoza i dr.). S obzirom na najveći broj pritužbi u području pristupa dobrima i uslugama uskraćivanjem razumne prilagodbe ukazali smo nadležnim ministarstvima kao i drugim nadležnim na nedostupnost usluga koje se pružaju u objektima ustanova od prioritetnog značaja za ostvarivanje prava OSI na području zdravstva, socijalne skrbi, pravosuđa, vještačenja te mirovinskog osiguranja.

Pravobraniteljica je nastavila sudjelovati kao umještač na strani tužitelja u više antidiskriminacijskih parničnih postupaka u kojima su fizičke osobe na temelju Zakona o suzbijanju diskriminacije tužile pravosudna tijela, pravne osobe te odgojno-obrazovne ustanove zbog fizičke nepristupačnosti, kao i zbog propuštanja primjene načela razumne prilagodbe.

2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA

IZMJENE, DOPUNE, DONOŠENJE I PRAĆENJE PROVEDBE PROPISA - Tijekom 2022. godine sudjelovali smo u **23** e-Savjetovanja sa zainteresiranom javnosti, gdje smo predložili izmjene ukupno **118** odredbi. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je **11**, djelomično je prihvaćeno **3** i **67** je primljeno na znanje. Nije prihvaćeno **37** prijedloga.

Pravobraniteljica je zaprimila **61** predstavku koje su se odnosile na prijedloge izmjene i dopune propisa, poziva na sudjelovanje u radu povjerenstava i radnih skupina te podnesaka vezano za praćenje operativnih programa. Od navedenog broja, u 2022. godini imali smo **79** postupanja u kojima su između ostalog dana mišljenja i/ili prijedlozi izmjena i dopuna **37** propisa (zakona, podzakonskih akata, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga. Od tog broja prihvaćeni su prijedlozi kod **četiri** propisa, djelomično je prihvaćeno u **šest**, na znanje **devet**, u tijeku je donošenje **sedam** propisa, u **pet** propisa nisu prihvaćeni prijedlozi, dok za **šest** propisa nemamo saznanja. Više o tome u nastavku ovog Izvješća kod tekstualnog i statističkog pregleda.

Predstavnici Pravobraniteljice sudjelovali su u radu povjerenstava kao i radnim skupinama. Također su sudjelovali kao promatrači u radu odbora za praćenje programa financiranih iz fondova Europske unije: Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Operativnog programa učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020., Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020., kao i odbora za praćenje Programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027. (za koji je 1. konstituirajuća sjednica održana 13. prosinca 2022. godine u Zagrebu).

PREPORUKE I UPOZORENJA - Tijekom 2022. godine upućeno je **552** preporuke/upozorenja, u pojedinačnim slučajevima kao i vezano uz opću populaciju, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, tijelima državne vlasti te drugim pravnim i fizičkim osobama. Njih **77** bilo je na vlastitu inicijativu institucije, dok se **60** odnosilo na preporuke udrugama osoba s invaliditetom u svrhu prijave projekata i podrške u radu.

S ciljem analize stanja i procjene potreba osoba s invaliditetom u pojedinim životnim područjima, ali i radi praćenja u kojoj mjeri se provode preporuke Pravobraniteljice upućene proteklih godina, provedena su istraživanja i prikupljeni podaci u područjima mobilnosti, pristupačnosti, zdravlja i reproduktivnih prava, prava žena s invaliditetom, suzbijanja nasilja, pravosuđa i suradnje s organizacijama civilnog društva. *Više o navedenom se nalazi u ovom Izvješću u području pod nazivom „Prijedlozi i preporuke za izmjene i dopune zakona i drugih propisa te unaprjeđenje sustava“, kao i u poglavljima koja se odnose na pojedina područja.*

2.3. PRISTUP PRAVOSUĐU

U cilju dobivanja konkretnijih informacija vezanih za položaj osoba s invaliditetom u kaznenom i prekršajnom postupku, obratili smo se Odjelima za podršku žrtvama i svjedocima koji djeluju pri sedam Županijskih sudova (u Zagrebu, Sisku, Osijeku, Vukovaru, Rijeci, Zadru i Splitu) te organizacijama civilnog društva koji pružaju podršku žrtvama i svjedocima na onim područjima gdje nisu formirani odjeli. Na temelju dobivenih informacija **preporučujemo** Ministarstvu pravosuđa i uprave: **1.** Poduzimanje aktivnosti kako bi sva tijela dosljednije provodila pojedinačnu procjenu žrtve s ciljem ujednačavanja prakse i osiguravanja individualne podrške. **2.** Potrebno je ostvariti bolju suradnju sa službama podrške i uvažiti preporuke OCD-a kao i dostaviti povratne informacije; **3.** Prilikom idućih izmjena i dopuna Zakona o kaznenom postupku uvažiti otegotnost višestrukog iskazivanja te uzimanja kao relevantnog onog koji je dan bliže događaju (iskaz dan na policiji ili dokaznom ročištu); **4.** Prilagoditi „obavijest o pravima žrtve“ i za osobe s oštećenjem vida te napraviti prilagodbe mrežnih stranica; **5.** Raditi na usklađivanju cijena usluga na temelju kojih se obračunava naknada za rad opunomoćenicima na teret proračuna s odvjetničkom tarifom. **6.** Rukovoditi se rezultatima istraživanja provedenog u

sklopu projekta ARVID, ali i istraživanja koje provode OCD-i. **Preporučujemo organizacijama civilnog društva** koje okupljanju osobe s invaliditetom kao i **organizacijama koje pružaju podršku žrtvama kaznenih djela** povezivanje zbog međusobnog osnaživanja i međusobnog educiranja na temu specifičnih potreba osoba s invaliditetom, kako ispravno komunicirati i ophoditi se prema osobama s invaliditetom te na temu položaja osoba s invaliditetom u kaznenom postupku i mogućnosti da OSI imaju za pratnju osobu od povjerenja iz organizacije čiji su član, ali i drugim bitnim okolnostima važnim za njihov položaj od samog početka postupka, kao i prije pokretanja postupka. Podržavamo arhitektonske preinake i prilagodbe te **preporučujemo** nastavak građevinskih i arhitektonskih preinaka zgrada i prostorija suda i državnih institucija.

2.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST

PRIMJENA ZAKONA O ZAŠTITI OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA U PSIHIJATRIJSKIM USTANOVAMA

Usporedba broja obavijesti o smještaju bez pristanka u razdoblju od 2019. do 2022. godine koje smo zaprimili na temelju čl. 26. ZZODS-a pokazuje da je došlo do porasta hospitalizacije djece i adolescenata. Istovremeno nedostaje stručnog osoblja za rad s djecom i adolescentima te za liječenje nebrojivih maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Vezano za navedeno Ministarstvo zdravstva postiglo je dogovor s Neuropsihijatrijskom bolnicom „Dr. Ivan Barbot“ u Popovači kao psihijatrijskom ustanovom u kojoj će se liječiti maloljetni forenzični pacijent. Bolnici je potrebna dodatna podrška MZ, koja će utjecati na povećanje broja psihijatara za civilnu i forenzičnu dječju adolescentnu psihijatriju.

Mentalno zdravlje u zajednici - O situacijama gdje je osoba s mentalnim oštećenjem nakon otpusta iz bolnice prepuštena sama sebi i uznemirava i ugrožava okolinu, raspravljalo se na međuresornom sastanku održanom na inicijativu Pravobranitelja za djecu u svibnju 2022. godine. Istaknuli smo kako bi u ovakvim situacijama bila potrebna izvaninstitucionalna podrška stručnih osoba/mobilnih timova koja bi s osobom s mentalnim oštećenjima, nakon izlaska iz bolnice, nastavila terapijski rad u njegovoj kući te nadzirala redovito korištenje farmakoterapije. I nadalje **upozoravamo** kako je potrebno razvijati različite modele brige o mentalnom zdravlju u smjeru razvoja izvaninstitucionalnih usluga. **Podržali smo** donošenje Strateškog okvira razvoja mentalnog zdravlja do 2030. godine.

Obilasci psihijatrijskih ustanova - Tijekom izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica je zaprimala pritužbe osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskoj ustanovi ili članova njihovih obitelji koje su se uglavnom odnosile na nemogućnost izlaska izvan odjela i nemogućnost komunikacije s pacijentima zbog ograničenih posjeta bolnicama uslijed pandemije bolesti COVID-19. Prilikom obilaska psihijatrijskih ustanova uočili smo nedovoljnu informiranost pacijenata o njihovim pravima te o razlozima i ciljevima smještaja u psihijatrijsku ustanovu. U odnosu na uvjete smještaja u psihijatrijskim ustanovama uočili smo napredak. Razvidan je trud vodećih ljudi ustanova da se osiguraju bolji materijalni uvjeti. U odnosu na rehabilitacijske i terapijske aktivnosti, često možemo čuti od pacijenata da u bolnici ne rade zapravo ništa, da tu i tamo imaju neku grupu, da s njima nitko ne razgovara, a da liječnika vide rijetko. Uzroke nepoštivanja prava osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskim ustanovama nalazimo u nepoznavanju propisa, u nedovoljno razvijenoj svijesti o važnosti poštivanja propisanih prava pacijenata, manjku osoblja, ograničenosti materijalnih uvjeta i sredstava, kao i u manjku stručnjaka i drugog osoblja zaposlenog u instituciji.

Zaključak i preporuke: Potrebno je, uz poboljšanje materijalnih i kadrovskih uvjeta u ustanovama intenzivirati kontrolu primjene zakona i propisa te sankcionirati utvrđene povrede prava. Predlaže se dodatno osnažiti ulogu Povjerenstva za zaštitu osoba s duševnim smetnjama.

ZATVORSKI SUSTAV - Tijekom 2022. godine Pravobraniteljica je zaprimila nekoliko pritužbi osoba s invaliditetom koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Prituživali su se na uvjete boravka u zatvoru, odnosno nepristupačnost te na manjkavu zdravstvenu zaštitu. Pravobraniteljica je **preporučila** učiniti potrebne prilagodbe. Prilikom obilaska Kaznionice u Lepoglavi utvrđeno je kako Bolnički odjel 2a na kojem su smješteni zatvorenici sa zdravstvenim teškoćama nije pristupačan zatvorenicima s invaliditetom. Kaznionici je **preporučeno** izvršiti daljnje potrebne prilagodbe prostorija i zgrade.

2.5. SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA

PRIMJENA MJERA PRISILE U ZDRAVSTVENIM USTANOVAMA - Radi uvida u primjene mjera prisile, Pravobraniteljica je provela obilazak Županijske specijalne bolnice Insula i Klinike za psihijatriju KBC-a Split. U bolnici Insula vidljiv je pad primjene mjera prisile međutim, utvrdili smo kako mjera prisile nije uvijek primijenjena sukladno Zakonu. Evidencija o primjeni mjere prisile ne zadovoljava u potpunosti kriterije propisane važećim pravilnikom. Nismo stekli niti saznanja da se prije primjene mjera sputavanja koriste alternativne metode. Zaposlenici bolnice nisu polazili posebne edukacije u vezi ranog prepoznavanja eskalacije ponašanja pacijenta i primjene deeskalacijskih tehnika, a ne provodi se ni naknadna analiza kriznih situacija.

Prilikom obilaska Klinike za psihijatriju KBC-a Split utvrđeno je kako je broj pacijenata prema kojima je primijenjena mjera prisile jedna od najvećih unutar zdravstvenog sustava. Mjere se primjenjuju prekomjerno i u pretjerano dugom trajanju, a alternativne metode se primjenjuju nedostatan ili se uopće ne primjenjuju. Nedostatak osoblja ne može biti opravdanje za primjenu mjera koje narušavaju ljudsko dostojanstvo i pod određenim uvjetima predstavljaju mučenje. **Preporuča se** dosljedno primjenjivati odredbe Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama i Pravilnika o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama te revidiranih standarda CPT-a, voditi evidenciju o primjeni mjera prisile, osigurati zaposlenicima edukaciju o primjeni alternativnih metoda te primjenjivati odredbe čl. 18. Pravilnika i preporuku Odbora CPT-a o Sredstvima obuzdavanja u psihijatrijskim ustanovama za odrasle danu RH 2017. godine. Potrebno je osnažiti Povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama radi provođenja učinkovitog nadzora nad primjenom mjera prisile, ali i radi izvršavanja njihovih drugih ovlasti sukladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

2.6. JEDNAKOST PRED ZAKONOM

POVREDE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM U POSTUPCIMA LIŠENJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

- Zaprimili smo više pritužbi osoba za koje je pokrenut ili pravomoćno dovršen postupak radi lišenja poslovne sposobnosti. Utvrđeno je kako su u pojedinim slučajevima CZSS-i pokrenuli sudske postupke protivno temeljnim načelima skrbništva. Iz nalaza i mišljenja vještaka u koje smo proveli uvid nije bilo vidljivo kako prisutno mentalno oštećenje utječe na kognitivno funkcioniranje i kapacitet za odlučivanje pojedinca niti kako bi skrbništvo doprinijelo ili riješilo teškoće radi kojih je postupak pokrenut. Sudovi se gotovo isključivo oslanjaju na mišljenje vještaka, a posebni skrbnici ne ostvaruju dovoljan kontakt sa strankom, učestalo ne prisustvuju ročištima, a na sudu nisu dovoljno aktivni. Kako Pravobraniteljica ima vrlo ograničene ovlasti intervenirati u sudskim postupcima, pritužiteljima je pružena pomoć u smislu savjetovanja, a u pojedinim slučajevima upućene su preporuke i upozorenja centrima za socijalnu skrb te Centru za posebno skrbništvo.

Preporuke: **Centrima za socijalnu skrb** se preporuča primjenjivati načela Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te temeljnih načela skrbništva propisanih Obiteljskim zakonom; **Hrvatskoj liječničkoj komori** preporuča se provoditi specijaliziranu edukaciju vještaka; **Pravosudnoj akademiji** preporuča se provoditi edukaciju sudaca; **Centru za posebno skrbništvo** preporuča se provoditi edukaciju zaposlenika o zastupanju predloženika u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti te o pravima osoba s invaliditetom sukladno KPOSI; **MROSP-u** se preporuča osigurati dodatno zapošljavanje posebnih skrbnika u Centru za posebno skrbništvo kako bi mogli učinkovito zastupati osobe.

2.7. POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI

RODITELJSTVO OSOBA S INVALIDITETOM - Roditelji s invaliditetom oslanjaju se na neformalne izvore pomoći i podrške u brizi za djecu. Iako je pomoć osobnog asistenta u RH bila dostupna manjem broju osoba s najtežim invaliditetom, ona nije podrazumijevala i pomoć oko brige za djecu. Stoga je

Pravobraniteljica uputila prijedlog da se u poslove osobnog asistenta ugradi i podrška u vezi podizanja djece uz prisustvo roditelja s invaliditetom. Potrebno je razvijati i druge formalne oblike pomoći i podrške roditeljima s invaliditetom te uklanjati barijere njihovoj mobilnosti i razvijati mreže podrške.¹

RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE - Donošenjem novog Zakona o roditeljnim i roditeljskim potporama (Narodne novine, br. 152/22) koji je stupio na snagu 1. siječnja 2023. godine uvećana je naknada za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s teškoćama u razvoju koja sada iznosi 125% proračunske osnovice mjesečno. Uz povećanje osnovice Pravobraniteljica je u javnom savjetovanju iznijela i prijedlog da se omogućiti slobodno raspolaganje naknadom plaće koju ostvaruje roditelj koji koristi pravo na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju kako ne bi bili u nepovoljnijem položaju u smislu kreditne sposobnosti; osim roditeljima, i drugim članovima obitelji koji skrbe o odrasloj osobi s invaliditetom omogućiti korištenje prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi njihove njege; uvažiti specifičnost radno-pravnog statusa drugog roditelja – pomorca. Ovi prijedlozi nisu uvaženi. Ipak, novi Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama sada sadrži odredbe kojima su jasnije normirana neka sporna pitanja.

Zaključak i preporuke: Radi zaštite roditeljskih prava osoba s invaliditetom potrebno je poduzeti mjere na zakonodavnoj razini kojima će se odredbe KPOSI implementirati u nacionalno zakonodavstvo i time ustrojiti sustav podrške osobama s invaliditetom u ostvarivanju njihovih roditeljskih dužnosti i prava.

2.8. ŽENE S INVALIDITETOM

U iznesenom općem komentaru na Nacionalni plan za ravnopravnost spolova u razdoblju od 2022. do 2027. i Akcijski plan za razdoblje od 2022. do 2024. koji je u prošlom izvještajnom razdoblju bio u e-Savjetovanju naglasili smo da se žene i djevojke s invaliditetom suočavaju s preprekama u ostvarivanju obrazovanja, zapošljavanja, napredovanja u poslu, sudjelovanja u odlučivanju i pravu da samostalno odlučuju o svom životu, pristupu pravosuđu i jednakosti pred zakonom, odlučivanja o mjestu življenja pa sve do realizacije na privatnom polju u smislu partnerskih odnosa i majčinstva. Izloženije su nasilju, pogotovo gluhe i gluho slijepe žene te žene s intelektualnim teškoćama. Upućeni opći komentar na Nacionalni plan za ravnopravnost spolova u razdoblju od 2022. do 2027. i Akcijski plan za razdoblje od 2022. do 2024. primljen je na znanje. **Preporučujemo** da se na razini države uspostavi sustav podrške koji će ženama s invaliditetom omogućiti ravnopravno sudjelovanje u svim segmentima života i samostalno donošenje odluka o vlastitom životu.

Istraživanje na temu seksualnosti osoba s invaliditetom je proveo izv. prof. dr.sc. Marko Buljevac sa Studijskog centra socijalnog rada². Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u određene odrednice seksualnosti osoba s invaliditetom, pravo osoba s invaliditetom na seksualnost, te napraviti smjernice za zagovaranje prava na seksualnost osoba s invaliditetom. Rezultati pokazuju da po pitanju iskustva seksualnosti nema razlike između osoba s i bez invaliditeta. Iako većina osoba s invaliditetom (52,5%) smatra da invaliditet ne utječe na njihovu seksualnost, oni koji smatraju da utječe ukazuju da su zbog oštećenja funkcionalnih sposobnosti suočeni s određenim nemogućnostima i ograničenjima u seksualnim odnosima. Detaljnije o samom istraživanju kao i preporukama možete pročitati u cjelovitom Izvješću o radu za 2022. godinu. O ovom istraživanju je planirana publikacija koja će biti izdana tijekom 2023. godine.

2.9. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA

Upozorili smo da smanjivanje kazne izrečene ocu za počinjenje dva kaznena djela protiv spolnih sloboda nad 17-godišnjom kćerkom s „dijagnozom mentalne retardacije i poteškoća u intelektualnom i psihičkom funkcioniranju“ koja je nakon silovanja ostala trudna i rodila dijete ostavlja dojam da

¹ Levačić, Leutar: Iskustvo roditeljstva osoba s tjelesnim invaliditetom, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2011.

² Buljevac, M. (2022). Seksualnost i osobe s invaliditetom. Zagreb: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.

počinitelj ima „opravdanje“ za njihovo počinjenje. Mišljenja smo kako je kod kaznenih djela počinjenih protiv spolnih sloboda nužno poslati jasnu poruku o neprihvatljivosti takvog ponašanja s najstrožim kažnjavanjem.

Obilasci organizacija i ustanova koje pružaju smještaj žrtvama nasilja - Predstavnice Pravobraniteljice obišle su: udruhu Sigurna kuća Istra u Puli, Žensku grupu „Korak“ Karlovac, udruhu Žena „Nit“ u Korenici te Dom „Sv. Ana“ i udruhu UZOR u Rijeci. Tijekom obilazaka potvrdila su se dosadašnja saznanja vezano za arhitektonsku pristupačnost skloništa za prihvat žena s invaliditetom kao žrtava nasilja. Iako se kroz obilasku kao problematičnim pokazao prihvat žena s mentalnim oštećenjima ipak skloništa kao kriterij za smještaj navode samostalno funkcioniranje žene s invaliditetom kao i mogućnost brige o djetetu, odnosno invaliditet nije prepreka za prihvat ukoliko žena može samostalno voditi brigu o sebi i djeci. Područje RH je dobro pokriveno skloništima za žrtve obiteljskog nasilja. U županijama koje dosada nisu imale skloništa, otvorena su privremena skloništa, dok su arhitektonski prilagođena skloništa u izgradnji. Uputili smo preporuke skloništima koje su usmjerene na pojašnjavanje konvencijske terminologije te pojašnjenje socijalnog modela. Skloništa su upućena da vode svoje interne evidencije te im je dostavljen popis organizacija osoba s invaliditetom kojima se u slučaju potrebe mogu obratiti za detaljnije savjetovanje.

Upućene su preporuke MROSP-u vezano za procjenu potreba smještaja osoba s invaliditetom, zapošljavanje asistenta/medicinske sestre u slučaju prijvata osobe s teškim invaliditetom, vođenje službene evidencije o vrsti invaliditeta te uspostavi protokola o postupanju u slučaju prijvata osobe s teškim oblikom invaliditeta. Kao jedna od prepreka nameće se nemogućnost majki/žena žrtava nasilja da upišu djecu u jaslice i vrtiće na području jedinice lokalne samouprave skloništa u kojemu su zbrinute. Uputili smo preporuku MZO-u koje je inicijativu podržalo.

Zakonodavne aktivnosti - U prošlom izvještajnom razdoblju sudjelovali smo putem Ministarstva pravosuđa i uprave u zakonodavnim aktivnostima vezano za Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, te putem e-Savjetovanja komentarima na Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2027. godine i Akcijski plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2024. godine. Prijedlozi o načinima „razumne prilagodbe“ upućeni putem e-Savjetovanja djelomično su prihvaćeni.

Govor mržnje prema osobama s invaliditetom - U proteklom izvještajnom razdoblju bilo je nekoliko medijski popraćenih situacija u kojima se s predrasudama gledalo na invaliditet, a u kojima je bio prisutan i ponižavajući i uvredljiv govor na što smo reagirali priopćenjima i upozorenjima. Mišljenja smo kako sve osobe koje javno istupaju, političari, mediji, a posebno kandidati u izbornim procesima moraju preuzeti odgovornost za izgovorene riječi i shvatiti da neprimjerenim izražavanjem u javnom prostoru, bilo uvredljivim generalizacijama osoba s invaliditetom bilo korištenjem degradirajuće terminologije, nanose veliku štetu dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u društvu. **Preporučujemo** da kada se progovara o osobama s invaliditetom da se političke ambicije usmjere na planiranje aktivnosti za poboljšanje njihovog teškog položaja u društvu i povećaju njihovu vidljivost u zajednici u pozitivnom svjetlu.

2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA OSOBE

Rezultati istraživanja provedenog na temu *Seksualnost i osobe s invaliditetom*³ pokazuju da dio zaposlenika sustava formalne podrške (pružatelji usluga i medicinsko osoblje) smatra sterilizaciju određenih skupina osoba s invaliditetom poželjnom. Takav stav prisutan je i kod dijela roditelja. Potrebno je raditi na otklanjanju diskriminatornog razmišljanja i postupanja, kao i educirati stručnjake, same osobe s invaliditetom i njihove obitelji. **Preporučujemo** Ministarstvu zdravstva da se donese novi Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece u skladu s međunarodnim i domaćim propisima i odlukama prema kojima će svaka osoba moći samostalno donositi odluke o rađanju, uključujući i osobe smanjenog mentalnog kapaciteta kojima sve informacije

³ Buljevac, M. (2022). *Seksualnost i osobe s invaliditetom*. Zagreb: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom (Detaljnije o istraživanju u cjelovitom Izvješću o radu u poglavlju Žene s invaliditetom).

moraju biti dostupne i razumljive kako bi bile sposobne dati osobni, informirani i slobodan pristanak na medicinski zahvat.

2.11. ZDRAVSTVO

PSIHOONKOLOŠKO SAVJETOVANJE I PODRŠKA OBOLJELIMA OD RAKA - U cilju prikupljanja informacija o pružanju pravodobne i adekvatne psiho-onkološke podrške kao dijela redovite i sustavne podrške zdravstva u svrhu pravovremenog i kvalitetnog pristupa liječenju onkoloških bolesnika, Pravobraniteljica je provela anketno ispitivanje žena oboljelih od raka dojke. **Preporučujemo** Ministarstvu zdravstva pravovremeno identificirati potrebe oboljelih od malignih bolesti radi pružanja pravodobne i adekvatne psihološke podrške, od samog priopćenja dijagnoze kao djela redovite, sustavne podrške i pomoći te kroz daljnje potrebne intervencije. Mišljenja smo kako je potrebno unaprjeđenje psihološkog pristupa i protokola tretmana pacijenata oboljelih od raka te uvrštenja psihološke pomoći i savjetovanja kao integrativnog pristupa onkološkom liječenju. Preporučeno je kontinuirano provoditi edukacije djelatnika u zdravstvu o komunikaciji s onkološkim bolesnicima i njihovim obiteljima. Zatraženim izvješćem Ministarstvo zdravstva se očitovalo da u okviru natječaja financira projekte i programe udruga koje pružaju psihološku podršku oboljelima od raka i njihovim obiteljima. Kroz mjere u Nacionalnom strateškom okviru protiv raka do 2030. predviđena je uspostava multidisciplinarnog pristupa i razvoj multidisciplinarnih onkoloških timova kao i unaprjeđenje psiholoških potpora, rehabilitacija i reintegracije onkoloških pacijenata.

RADIOTERAPIJSKA OPREMA U KLINIČKIM BOLNIČKIM CENTRIMA RH - Upozoravamo kako su Nacionalnim strateškim okvirom protiv raka do 2030. godine definirani ciljevi, mjere, zadaće i aktivnosti koje će se provoditi do 2030. godine. Ujedno je Nacionalnim planom za oporavak i otpornost 2021. - 2026. planirano unaprijediti sustav zdravstva na području prevencije, liječenja i dijagnostike raka te osigurati optimalnu terapiju svim onkološkim bolesnicima u RH bez čekanja na liječenje, korištenjem modernih radioterapijskih tehnika. **Preporučujemo** poduzimanje hitnih mjera usmjerenih prema realizaciji ciljeva kako bi se smrtnost od karcinoma u RH smanjila. Pravobraniteljica je zatražila dostavu izvješća o poduzetim aktivnostima u svrhu osiguravanja prijeko potrebnih uređaja za liječenje onkoloških bolesnika. Izvješćem Ministarstvo zdravstva se očitovalo da nabava radioterapijske opreme predstavlja plan unaprjeđenja sustava hrv. zdravstva na području prevencije, liječenja i dijagnostike raka te je isti identificiran unutar Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, koji financira EU i to kroz dva projekta. Ukupna vrijednost investicije projekta jest 96,3 milijuna EUR te se provodi u dvije faze.

ORTOPEDSKA POMAGALA - Uputili smo čitav niz preporuka i godinama održavali sastanke, donosili zaključke o važnosti revidiranja Popisa pomagala kao i potrebi uvođenja novih i kvalitetnijih pomagala kao i lijekova na Liste. Upozoravamo da su postojeća pomagala na Listi zastarjela, često nekvalitetna i vrlo teško prilagodljiva potrebama same osobe. Potrebno je dopuniti popis pomagala, pomagala - elektromotornim krevetima i transfer dizalicama. Nastavili smo s praćenjem konkretnog slučaja ostvarivanja prava na prijenosni koncentrator kisika za nepokretnu osobu u kojem je usprkos preporuci liječnika specijalista-pulmologa (i doznakama za prijenosni koncentrator kisika) kao i iznesenom mišljenju Hrvatskog pulmološkog društva liječničko povjerenstvo regionalnog ureda Zavoda nepokretnim osobama odbilo odobriti pomagalo. Indikacija 317 dovodi nepokretne osiguranike u nepovoljniji položaj naspram pokretnih neovisno o postojanju drugih medicinskih indikacija što predstavlja diskriminaciju po osnovi zdravstvenog stanja i težine i vrste invaliditeta.

Obilasci zdravstvenih ustanova - U Varaždinskim Toplicama organiziran je u srpnju 2022. godine obilazak radova na gradilištu budućeg Nacionalnog rehabilitacijskog centra za osobe s bolestima i oštećenjima kralježnične moždine - Spinalnog centra - Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju u Varaždinskim Toplicama. Završetak građevinskih radova planiran je do 1. listopada 2022. godine, a završetak cjelokupnog projekta očekuje se 31. ožujka 2023. godine. Nadamo se da biti prihvaćena zajednička inicijativa Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH), Hrvatske udruge paraplegičara i tetraplegičara (HUPT) i Spinalnih ozljeda Zagreb da

se budući Spinalni centar nazove po pokojnoj Mandi Knežević, velikoj zagovornici realizacije ovog projekta i dugogodišnjoj aktivistici za prava osoba s invaliditetom.

Obilaskom Specijalne bolnice za ortopediju i rehabilitaciju „Martin Horvat“ Rovinj-Rovigno zaključili smo kako su uvjeti boravka za vrijeme medicinske rehabilitacije u Bolnici zadovoljavajući i ne nalazimo povredu temeljnih ljudskih prava. **Preporučujemo** zdravstvenim ustanovama koje imaju pristup moru da po uzoru na medicinsko-terapeutsku plažu Bolnice urede svoje plaže kao i jedinicama lokalne samouprave da u tom smislu pristupe uređivanju gradskih kupališta.

PEDIJATRIJSKA SKRB - Podržali smo prijedloge Udruga o potrebi reguliranja mogućnosti ostanka djece s teškoćama u razvoju kod pedijatarata nakon 7. i 18. godine života.

Zakonodavne aktivnosti - Uključili smo se u postupak e-Savjetovanja vezano uz izmjene i dopune Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju i Zakona o zdravstvenoj zaštiti o kojima detaljno izvješćujemo u cjelovitom Izvješću o radu. Svi prijedlozi su primljeni na znanje. Uključili smo se i u izmjene i dopune podzakonskih akata i to Pravilnika o izmjenama i dopuni Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja (Narodne novine, br. 49/14, 51/14, 11/15, 17/15, 123/16 - ispravak, 129/17 i 09/21) kojim su uvažena dugogodišnja nastojanja organizacija civilnog društva da i roditelji djece s teškoćama u razvoju ostvare naknadu za izvanbolnički smještaj u slučaju potrebe za liječenjem djeteta s teškoćama u razvoju kada su bolnički kapaciteti popunjeni kako je to slučaj s roditeljima djece oboljele od malignih bolesti. Izmjenama Pravilnika o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova HZZO-a kao i načinu utvrđivanja cijena lijekova koje će plaćati Zavod te načinu izvještavanja o njima, pristupilo se zbog potrebe za racionalizacijom potrošnje za lijekove koje plaća Zavod za lijekove koji su već uvršteni u liste lijekova Zavoda kao i one koji se stavljaju na listu u postojećim okolnostima. **Upozorili smo** kako mjere štednje i racionalizacija potrošnje ne smiju ići na štetu osoba s invaliditetom.

2.12. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

RANA INTERVENCIJA - Sustav rane intervencije unatoč intenzivnim nastojanjima Pravobraniteljice i drugih institucija u državi, još uvijek nije uspostavljen. Vlada RH osnovala je Povjerenstvo za ranu intervenciju, međutim bez konkretnih rezultata. Djeca u različitim sredinama nemaju pristup nužnim intervencijama, nema pružatelja ove usluge, nema dovoljnog broja stručnjaka, te se na prvu dijagnozu čeka i po više od pola godine, dok intenzitet i nepravovremenost terapijskih postupaka ne omogućuje pozitivne ishode.

STANJE LJUDSKIH PRAVA OSOBA S POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA - Kao posebno ugroženu skupinu treba istaknuti i djecu s autizmom zbog nedostatka sustavne dijagnostike i rane intervencije, te odrasle osobe s autizmom za koje u društvu nismo osigurali niti minimum potrebne podrške. Postojeći centri za autizam registrirani u sustavu odgoja i obrazovanja namijeni su djeci i mladima do 21. godine života, nakon čega se ova populacija prepušta obitelji ili ih se upućuje u ustanove neprilagođene njihovim potrebama i ovom specifičnom stanju.

U cjelovitom Izvješću o radu su istaknute preporuke za svako navedeno područje, za koje smatramo da mogu pridonijeti većoj razini poštivanja temeljnih prava djece i osoba s invaliditetom.

2.13. ODGOJ I OBRAZOVANJE

PREDŠKOLSKI ODGOJ - Predškolski odgoj i dalje ne osigurava dovoljnu razinu dostupnosti, pristupačnosti, prihvatljivosti i fleksibilnosti potrebnih za odgojnu inkluziju djece s razvojnim teškoćama. Dostupnost vrtića ograničena je diljem RH u velikim gradovima i u malim sredinama. Unatoč promjenama zakonskih uvjeta za osnivanje dječjih vrtića, nisu ostvareni ciljevi definirani europskim i nacionalnim strateškim dokumentima o obuhvatu najmanje 95% djece predškolskim

programima. Nedostatak prostornih, kadrovskih i drugih uvjeta najviše pogađa populaciju djece sa zdravstvenim i razvojnim teškoćama, kojima se ograničava upis i trajanje boravka u vrtiću.

OSNOVNOŠKOLSKO I SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE - Kod učenika s teškoćama u razvoju ponajprije se gleda na njihovu teškoću i razmatra ono što ne mogu te na temelju toga organizira njihovo obrazovanje; upućuje ih se u posebne ustanove i posebne razredne odjele od prvog razreda, umjesto u učeničke domove smještava ih se u domove za nezbrinute učenike tijekom srednjoškolskog obrazovanja, stručna povjerenstva traže dodatne nalaze i sl. Kada se obrazuju u posebnim razrednim odjelima (djelomično u posebnim, a djelomično u redovitim razrednim odjelima) ne poštuju se osnovni propisi: nastava se organizira dvokratno u jednom danu uz mogućnost nedolaska na obavezne odgojne predmete ili edukacijski rehabilitator održava nastavu po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja iz odgojnih predmeta. Stejemo dojam da se na njihovo obrazovanje drugačije gleda od redovitog sustava obrazovanja i pridaje mu se manji značaj. S obzirom na različita postupanja u školama u RH **predlažemo** veće kontrole škola od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja.

Potrebno je intenzivno raditi na senzibilizaciji šire javnosti, edukaciji učitelja/nastavnika, edukaciji stručnih povjerenstava škola i županijskih ureda te zapošljavanju dovoljnog broja stručnih suradnika u školama. Iz podataka koje smo prikupili od županijskih odjela nadležnih za obrazovanje o broju stručnih suradnika u osnovnim i srednjim školama saznajemo da još uvijek postoje škole koje nemaju zaposlena dva stručna suradnika (pri čemu ne govorimo o knjižničarima) te značajan broj nema broj stručnih suradnika sukladno državnim pedagoškim standardima. Istodobno se zapošljava sve veći broj pomoćnika u nastavi kao potpora učenicima s teškoćama u razvoju, no oni nisu samostalni odgojno-obrazovni radnici. Svake godine se sve teže nalazi dovoljan broj osoba koje bi radile kao pomoćnici u nastavi i stručni komunikacijski posrednici te ponovno naglašavamo da je žurno potrebno omogućiti pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima rad na neodređeno i puno radno vrijeme uz sva prava iz zakona i kolektivnih ugovora kao što to imaju i ostali zaposlenici škola. Potrebno je i žurno donijeti program osposobljavanja za pomoćnike u nastavi i stručne komunikacijske posrednike te predlažemo i da se razmotri mogućnost kreiranja i uvođenja novog srednjoškolskog kurikuluma pomoćnici u nastavi/stručni komunikacijski posrednici. **Preporučujemo** da se prilikom uključivanja pomoćnika u nastavi vodi računa da pružaju potporu učeniku samo u cilju izjednačavanja mogućnosti. Pored edukacije učitelja/nastavnika učenicima je potrebno pravodobno s početkom školske godine osigurati svu potrebnu razumnu prilagodbu, osigurati prilagođene udžbenike (posebno za slijepe i slabovidne učenike) i prilagođeni prijevoz, pristupačnost škola i sl. Zbog neorganiziranog prijevoza značajan broj učenika s TUR ne pohađa nastavni proces.

Predlažemo razmotriti uključivanje jedinstvenog tijela vještačenja u proces određivanja potpora odnosno utvrđivanje potrebnih potpora i podrške u cilju ujednačavanja na razini RH.

Potrebno je razmotriti i nove oblike školovanja ili širenje mogućnosti nastave od kuće – nastave na daljinu posebno u situacijama kada pojedini učenici (najčešće s poremećajima iz spektra autizma/autističnog spektra) zbog prirode svojih teškoća ili neprilagođenosti okoline nisu kontinuirano u mogućnosti prisustvovati nastavi. Kao i proteklih godina ponovno naglašavamo da u cilju šireg pristupa srednjoškolskom obrazovanju smatramo bitnim osmišljavanje novih strukovnih programa/kurikuluma (redovnih i posebnih), definiranja potrebnih ishoda učenja u skladu s tržištem rada. **Predlažemo** i osmišljavanje novog načina profesionalnog usmjeravanja učenika s teškoćama u razvoju oslanjajući se više na spoznaje njegove osnovne škole ili stručnjaka koji ih prate više godina te usmjerenog na utvrđivanje sposobnosti i interesa za pojedina zanimanja, a ne opsežnost ili lakoću određenog kurikuluma. Bitnim nalazimo i da se ponovno vrati mogućnost bodovanja učenika sa zdravstvenim teškoćama u programima na prijedlog službe profesionalnog usmjeravanja prilikom upisa u srednju školu.

VISOKO OBRAZOVANJE - Od samih početaka rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom isticali smo važnost da se u okviru temeljnog zakona definira tko su studenti s invaliditetom te da se propiše obveza osiguravanja razumne prilagodbe, a kroz provedbene propise odrede vrste i načini ostvarivanja potrebnih potpora i prilagodbi, a koje ne uključuju prilagodbe u ishodima učenja. Tijekom 2022. godine donesen je novi Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (Narodne novine, 119/22) koji

nije usklađen s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom s obzirom da propisuje da visoka učilišta mogu u skladu sa svojim aktima osigurati prilagođene uvjete studiranja što ne podrazumijeva obvezu osiguravanja razumne prilagodbe. Potrebno je sustavno provoditi edukaciju nastavnog i nenastavnog osoblja visokog učilišta o funkcioniranju OSI i razumnim prilagodbama, oblicima podrške i sl. Potrebno je i u okviru koeficijenata radnih mjesta MZO na visokim učilištima predvidjeti službe podrške studentima s invaliditetom kako bi se ujednačilo njihovo osnivanje na svim sveučilištima i veleučilištima. Unatoč autonomiji visokih učilišta, njihovo djelovanje mora biti u skladu s Ustavom RH i međunarodnim ugovorima te je potreban kontrolni mehanizam MZO ukoliko se ne poštuju navedeni propisi. Kroz pritužbe uočavamo da je najčešće pristup visokom obrazovanju otežan ili postoje nejednaki uvjeti zbog neosiguranog prilagođenog prijevoza, osobne asistencije u studentskim domovima te u akademskom okruženju, nedostatka prilagođenih udžbenika za slijepu i slabovidne studente te nerazumijevanja pojedinih nastavnika. Prilagođen, odnosno pristupačan prijevoz studenata s invaliditetom, trebale bi osigurati lokalne zajednice pod jednakim uvjetima pod kojima to čine za ostatak zajednice, kako bi studenti s invaliditetom uz pohađanje predavanja mogli ispuniti i druge potrebe za uključivanjem u zajednicu. Pozitivno je što MZO osigurava novčanu potporu za prijevoz studenata s invaliditetom, no smatramo da bi ona trebala biti usklađena sa stvarnim potrebama, odnosno trebalo bi osigurati iznos dostatan za financiranje prilagođenog prijevoza kada on nije drugačije osiguran. Bitno je osigurati podršku osobnih asistenata u akademskom okruženju i studentskim domovima. Koordinacija pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za podršku u visokom obrazovanju koju čine predstavnici Pravobraniteljice, službi za podršku s osam sveučilišta, predstavnik Veleučilišta, MZO-a i studenata je uz održavanje mjesečnih sastanaka provodila intenzivne zagovaračke aktivnosti tijekom donošenja Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti.

2.14. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA

Premda je Zakon o mirovinskom osiguranju glede definicije profesionalne rehabilitacije usklađen sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom i pravni okvir je unaprijeđen, promjene u praksi nisu polučile očekivano povećanje upućivanja korisnika u proces profesionalne rehabilitacije od strane HZMO-a. Dugi period čekanja djeluje demotivirajuće za potencijalne korisnike profesionalne rehabilitacije. Centri za profesionalnu rehabilitaciju ističu dobru suradnju s HZZ-om. Unatoč velikoj potrebi ne postoje programi socijalnog uključivanja u koje bi se moglo uključiti mnoge korisnike koji nisu spremni za uključivanje u svijet rada. Centri se i dalje suočavaju s nedostatkom kadrova poput stručnjaka edukacijske rehabilitacije i socijalnog rada. Reguliranje koeficijenata stručnog kadra bi pridonijelo boljem interesu za rad u sustavu profesionalne rehabilitacije i izboru, s obzirom da se radi o deficitarnom kadru koji iziskuje specifična znanja i vještine. Centri za profesionalnu rehabilitaciju u Rijeci i Splitu ističu problem neodgovarajućeg prostora. Centri su intenzivno surađivali s poslodavcima na otvorenom tržištu rada, širi se mreža poslodavaca koji sudjeluju u uslugama profesionalne rehabilitacije, što u konačnici rezultira većom zapošljivošću osoba s invaliditetom te na taj način profesionalna rehabilitacija dobiva svoj puni smisao. Većina novih integrativnih radionica nalazi se na području Grada Zagreba, Koprivničko-križevačke i Požeško-slavonske županije. Uzlazni trend otvaranja integrativnih radionica tijekom 2021. i 2022. godine nije prisutan u ostalim regijama, što znači da nedostaju radna mjesta za osobe koje mogu raditi samo pod posebnim uvjetima, te se time velikom broju osoba, kojima je potreban najveći stupanj potpore pri zapošljavanju i radu, onemogućuje pristup tržištu rada. Pravobraniteljica pozdravlja provedbu pilot projekta ZOSI-ja „Razvoj i uspostava usluge pružatelja osobne asistencije osobama s invaliditetom na radnom mjestu“, u partnerstvu s HZZ-om i suradnji s centrima za profesionalnu rehabilitaciju. Krajnji rezultat projekta bit će izrada prijedloga zakonske regulative kako bi usluga osobnog asistenta na radnom mjestu bila jedan od raspoloživih i dostupnih aspekata prilagodbe radnog mjesta za zaposlenu osobu s invaliditetom, kada potrebe zaposlenika nadilaze pomoć asistivne tehnologije i druge vrste prilagodbe radnog mjesta i radnog okruženja.

2.15. ZAPOŠLJAVANJE I RAD

DISKRIMINACIJA U POSTUPCIMA ZAPOŠLJAVANJA - Osobe s invaliditetom redovito se pritužuju da su diskriminirane tijekom provođenja natječajnih postupaka u državnim i javnim službama. Često izneseno mišljenje članova komisija odražava negativne stavove prema osobama s invaliditetom imputirajući im nesposobnost kao opravdanje uskraćivanja jednakih mogućnosti i prilika za zapošljavanje iako kandidati koji su osobe s invaliditetom udovoljavaju svim uvjetima natječaja i zadovoljavaju na provedenoj provjeri znanja, sposobnosti i vještina. Zbog predrasude prema invaliditetu često su ocijenjeni manjim brojem bodova u odnosu na druge kandidate. Osobe s invaliditetom, koje su se pritužile Pravobraniteljici, većinom su uvjerenе da je zapošljavanje netransparentno i da se pogoduje određenim kandidatima. Netransparentnost natječajnih postupaka onemogućuje u slučaju sumnje utvrđivanje svih bitnih činjenica i drugih okolnosti za ocjenu jesu li povrijeđena prava osobe s invaliditetom tijekom natječajnog postupka.

DISKRIMINACIJA NA RADNOM MJESTU - Postupajući po pritužbama zbog diskriminacije i kršenja prava osoba s invaliditetom u natječajnim postupcima, Pravobraniteljica je utvrdila da često nedostaju jasni kriteriji vrednovanja kandidata u odnosu na radno mjesto. Uočili smo da gotovo sve pritužbe o nemogućnosti ostvarenja prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima ukazuju da je razlog tome i bodovna manipulacija u natječajnom postupku koju je gotovo nemoguće dokazati. Zakonsko pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima sukladno Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom je proklamirano pravo bez stvarne mogućnosti njegovog ostvarenja u praksi. Novine u Zakonu u radu su pozitivan iskorak prema poboljšanju položaja osoba s invaliditetom u radnom odnosu u dijelu koji se tiče mogućnosti rada od kuće, fleksibilne organizacije rada, promjene ili prilagodbe rasporeda radnog vremena. Međutim, prilagodbe radnog mjesta i organizacije rada su još uvijek propisane kao mogućnost, a ne kao pravo iz radnog odnosa, iako ove vrste prilagodbi omogućavaju radnicima s invaliditetom i radnicima koji skrbe o članovima obitelji s invaliditetom da poslove radnog mjesta izvršavaju uz veće mogućnosti usklađivanja profesionalnih s osobnim potrebama koje proizlaze iz invaliditeta i time dugoročan ostanak u radnom odnosu. Jedina propisana obveza za poslodavca u tom dijelu je odgovoriti pisanim putem na radnikov zahtjev u razumnom roku. Stoga pravo na razumnu prilagodbu i dalje ovisi o volji poslodavca i o tome koliko uvažava i razumije potrebe koje proizlaze iz invaliditeta. Zakon ne nudi moguća rješenja i zaštitu radnicima u slučajevima u kojima poslodavac negativno odgovori na radnikov zahtjev. Budući da su se osobe s invaliditetom prituživale da su im poslodavci uskratili mogućnost rada od kuće i fleksibilno radno vrijeme i u slučajevima u kojima to narav radnog mjesta dopušta, opravdano se nameće pitanje jesu li ovi vidovi prilagodbe ipak trebali biti uređeni na razini prava iz radnog odnosa za ove kategorije radnika. Ostaje za vidjeti hoće li ova zakonska rješenja zaživjeti u praksi i hoće li uroditi stvarnim izjednačavanjem položaja osoba s invaliditetom u svijetu rada.

2.16. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST

PRISTUP DOBRIMA I USLUGAMA – Ovo su područja u kojima su se najčešće utvrđivale povrede prava na osnovi invaliditeta po pritužbama fizičkih i pravnih osoba. U području pristupačnosti i dalje su najčešće pritužbe koje se odnose na nepristupačnost građevina javne i poslovne namjene, javnih površina, stambenih zgrada te pojedinih usluga. Mobilnost OSI nije osigurana na ravnopravnoj razini s ostalim građanima zbog toga što javni željeznički, pomorski i cestovni prijevoz u RH i dalje nisu u zadovoljavajućoj mjeri dostupni i pristupačni OSI, a pritužbe koje smo zaprimali ukazuju na nedostatak parkirališnih mjesta za vozila OSI, kao i na učestalo nepropisno parkiranje i zlouporabu znaka pristupačnosti. Značajan problem i dalje predstavlja pristupačno stanovanje – od fizičkih prepreka do predrasuda susjeda i predstavnika suvlasnika, kao i pitanja stambenog zbrinjavanja. Početkom 2023. godine donesen je Tehnički propis o osiguranju pristupačnosti građevina OSI i smanjene pokretljivosti koji će zamijeniti važeći Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina OSI i smanjene pokretljivosti

(Narodne novine, br. 78/13). Ovaj propis objavljen je u Narodnim novinama, br. 12/03, a stupa na snagu 28. lipnja 2025. godine. Vezano uz **pristupačnost državnih tijela**, Pravobraniteljica kontinuirano od 2017. godine prati osiguravanje elemenata pristupačnosti u građevinama i poslovnim prostorima u kojima se provode usluge od javnog značaja, prije svega usluge iz sustava socijalne skrbi, zdravstvenog osiguranja, mirovinskog osiguranja i vještačenja. Pozitivne pomake uočavamo iz godine u godinu, a u cjelovitom Izvješću o radu prikazujemo podatke prikupljene tijekom 2022. godine.

HZZO - iz podataka o osiguravanju pristupačnosti (završeni radovi i projekti, najave novih mjera) prostora HZZO-a, uočavamo kako su pojedine mjere i aktivnosti ponovno prolongirane za buduće razdoblje. Uvažavajući sve izazove navedene u izvješću HZZO-a, izražavamo zabrinutost zbog novih odgoda za pojedine lokacije za koje je bilo najavljivano da će osiguranje pristupačnosti biti završeno još prijašnjih godina. **HZMO** - Primjećujemo da je vezano za osiguravanje pristupačnosti iznesen primjer samo jednog objekta završenih, odnosno realiziranih aktivnosti protekle godine, a i ove godine najavljene su aktivnosti na lokacijama za koje je prethodnih godina bilo najavljivano da će se osigurati pristupačnost. Stoga, ponavljamo kako je zabrinjavajuće što osobama s invaliditetom još uvijek nije na svim područjima osiguran pristup na ravnopravnoj razini s ostalim građanima, posebno uzimajući u obzir kako velik broj OSI koji su korisnici usluga HZMO-a i koji zbog različitih okolnosti i dalje radi ostvarivanja svojih prava moraju osobno pristupiti u njihove prostore. Uvažavajući sve objektivne okolnosti i izazove prilikom realizacije ovakvih projekata, mišljenja smo da je potrebno učinkovitije koristiti postojeće kapacitete i dostupna financijska sredstva iz svih izvora kako bi se ubrzali postupci osiguranja pristupačnosti svih prostora HZMO-a. **ZOSI** - Uspoređujući prikazane podatke s prethodnom godinom primjećujemo da nije došlo do pozitivnih pomaka na pojedinim lokacijama koje nisu pristupačne, odnosno nisu u potpunosti pristupačne. Uzimajući u obzir činjenicu kako su upravo vještačenja koja se provode u ZOSI-u jedan od temeljnih preduvjeta za ostvarivanje prava na temelju invaliditeta, ponavljamo kako je zabrinjavajuće da prostori u kojima se obavljaju vještačenja nisu pristupačni i dostupni na jednak način svim osobama s invaliditetom u cijeloj RH. **HZZ** - OSI ne smiju biti zaustavljene već na prvoj prepreci uključivanja na tržište rada - pristupačnosti ustanove nadležnoj za posredovanje i pomoć pri zaposlenju koje je preduvjet osiguranja životne egzistencije, socijalne uključenosti, bolje kvalitete života i na kraju osobnog zadovoljstva i samopoštovanja. Smatramo potrebnim i nužnim da se u što kraćem roku osigura pristupačnost svih prostora u kojima HZZ obavlja aktivnosti iz svog djelokruga rada, s posebnim naglaskom na brojne nepristupačne ispostave, jer je upravo svrha postojanja ispostava omogućavanje dostupnosti usluga HZZ-a svima, pa tako i nezaposlenim OSI u manjim sredinama. **Hrvatski zavod za socijalni rad** - Pozdravljamo pozitivne pomake i navedene projekte usmjerene na osiguranje pristupačnosti sustava socijalne skrbi OSI, ali uzimajući u obzir još uvijek značajan broj nepristupačnih ili djelomično pristupačnih objekata ukazujemo na potrebu za ubrzanjem postupaka osiguranja pristupačnosti i maksimalno korištenje resursa i sredstava koji su na raspolaganju za ovu svrhu. **Pristupačnost prostora ministarstava** - Pozdravljamo ugradnju najavljenih dodatnih elemenata pristupačnosti u zgradama ministarstava, posebice za slijepe i slabovidne osobe s obzirom da je osiguranje pristupačnosti za osobe s osjetilnim oštećenjima do sada bilo najslabije zastupljeno. Obnova zgrada u kojima djeluju pojedina ministarstva nakon potresa također je od nekoliko ministarstava prepoznata kao prilika za unapređenje razine arhitektonske pristupačnosti, što je svakako pohvalno. Ministarstva kao temeljne poluge izvršne vlasti trebaju biti primjeri dobre prakse u izgradnji pristupačnog okruženja, stoga je poželjno da se najavljene i planirane aktivnosti realiziraju u predviđenom roku, kao i da se planiraju daljnja poboljšanja kako bi se osobe s invaliditetom - bilo kao zaposlenici ili posjetitelji - mogle neometano kretati i obavljati potrebne poslove u svim prostorima ministarstava. **Pristupačnost objekata sudbene vlasti i pravosudne mreže** - Pravobraniteljica je od Ministarstva pravosuđa i uprave zatražila informacije o pristupačnosti sudskih tijela (upravnih, općinskih, županijskih, prekršajnih i kaznenih sudova) i objekata pravosudne mreže. Analiza odgovora i trenutnog stanja prikazana je u cjelovitom Izvješću o radu u poglavlju 2.3. *Pristup pravosuđu*.

Zaključak i preporuke: Prilagodba građevina javne namjene, posebno prostora javnopravnih tijela kojima OSI moraju periodično pristupiti radi ostvarivanja pojedinih prava, od prioritetne su važnosti kada govorimo o unapređenju arhitektonske, ali i komunikacijske pristupačnosti. **Preporučujemo** svim

javnopravnim tijelima žurno poduzimanje svih radnji (obnove, rekonstrukcije, izgradnje, preseljenja i drugo po potrebi) usmjerenih na osiguranje pristupačnosti prostora i objekata u kojima obavljaju poslove iz svog djelokruga rada. Ponavljamo preporuku o potrebi dodatnih ulaganja u osiguranje pristupačnosti te **preporučujemo** povećanje učinkovitosti u korištenju raspoloživih sredstava namijenjenih u ovu svrhu, kako onih osiguranih u državnom proračunu tako i onih koji su dostupni iz drugih izvora (npr. EU fondova). JLP(R)S imaju iznimno važnu ulogu u osiguravanju pristupačnosti izgrađenog okruženja kao osnivači javnih predškolskih, školskih, zdravstvenih i drugih ustanovama te djelokrugom koji podrazumijeva obavljanje poslova koji se odnose na uređenje naselja i stanovanje, prostorno i urbanističko planiranje, komunalno gospodarstvo i promet na svom području. Ponavljamo preporuku o osiguranju posebne proračunske pozicije na kojoj bi JLP(R)S mogla planirati i iskazivati utrošena financijska sredstva za uklanjanje građevinskih i drugih barijera uzevši u obzir uvođenje i poštivanje načela univerzalnog dizajna. Navedeno bi omogućilo brže i učinkovitije osiguranje pristupačnosti, posebno u onim slučajevima kada nije potrebno provoditi veće infrastrukturne ili građevinske radove, već se pristupačnost može osigurati uz minimalne intervencije uz neznatne troškove. Prateći provođenje osiguravanja pristupačnosti u JLP(R)S, Pravobraniteljica je od Ministarstva hrvatskih branitelja zatražila podatke o rezultatima *Javnog poziva za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima OSI* provedenog tijekom 2022. godine. Podaci Ministarstva pokazuju kako se u odnosu na prethodne dvije godine, tijekom 2022. godine za nešto manje od 500,000,00 kuna povećao iznos odobrenih sredstava za sufinanciranje ove vrste projekata. Također, uočeno je i povećanje broja jedinica s kojima je sklopljen ugovor o sufinanciranju te povećanje broja projekata prilagodbi. Uzimajući u obzir i kontekst oblika prilagodbi koje se sufinanciraju ove vrste projekata smatramo iznimno vrijednim za osobe s invaliditetom te pozdravljamo nastavak objave ovog javnog poziva i povećanje iznosa odobrenih sredstava. Stoga **ponavljamo preporuku** JLP(R)S da još aktivnije osmišljavaju i prijavljuju svoje projekte na ovaj javni poziv Ministarstva hrvatskih branitelja te tako doprinesu uklanjanju prepreka koje otežavaju svakodnevicu osobama s invaliditetom u njihovim sredinama.

Pritužbe na **nepristupačnost bankarskih usluga** OSI zaprimali smo i tijekom 2022. Ponavljamo kako je pristupačnost jedan od osnovnih preduvjeta za provođenje svih aktivnosti svakodnevnog življenja OSI i njihovog uključivanja u zajednicu, a neosiguravanje pristupačnosti, osim što predstavlja povredu međunarodnih dokumenata i nacionalnih propisa, ukazuje i na omalovažavajući odnos prema OSI.

CESTOVNI PRIJEVOZ - Zaprimljene pritužbe su se u najvećem dijelu i tijekom 2022. godine odnosile na **nedostupnost pristupačnog i prilagođenog prijevoza za OSI, na prepreke vezane za parkiranje** (nedostatak parkirališnih mjesta označenih za vozila OSI, nepropisno parkiranje na ta mjesta i zlouporabu znaka pristupačnosti, normativni okvir koji uređuje pravo na znak pristupačnosti), a kao i prijašnjih godina **ukazivano je na nepristupačnost vozila javnog prijevoza i autobusnih stajališta**. U manjim mjestima, zaleđima, ruralnim sredinama i otocima OSI se suočavaju sa izostankom usluge javnog prijevoza općenito, što otežava kretanje OSI i njihovo uključivanje u društvo te uzrokuje izoliranost i ovisnost OSI o vlastitom prijevozu (koji si u velikom broju slučajeva ne mogu priuštiti), prijevozu članova obitelji, prijevozu prijatelja i/ili poznanika ili ovisnost o prijevozu prilagođenim vozilima za osobe s najtežim invaliditetom koji se realizira najčešće preko udruga. Vezano za **korištenje prava na znak pristupačnosti** i tijekom 2022. godine **nastavljen je trend povećanja broja pritužbi na nepropisno parkiranje na parkirališnim mjestima za parkiranje vozila OSI i broja pritužbi na kršenje propisa koji uređuju uvjete i način korištenja znaka pristupačnosti**. U prosincu 2022. godine stupio je na snagu Pravilnik o izmjenama Pravilnika o uporabi parkirališne karte za OSI (Narodne novine, br. 139/21) kojim je odgođeno (za dodatnih 12 mjeseci) stupanje na snagu ovog Pravilnika. S razlogom nismo zadovoljni donesenom odgodom stupanja ovog provedbenog propisa kojim su najavljena značajna poboljšanja načina i postupaka izdavanja znaka pristupačnosti. Unatoč višegodišnjim upozorenjima Pravobraniteljice i apelima predstavnika OSI, niti izmjenama i dopunama Zakona o sigurnosti prometa u cestama do kojih je došlo tijekom 2022. godine nije se pristupilo potrebnom suštinskom rješavanju problema korištenja prava na parkiranje na mjesta označena za vozila kojima se prevoze OSI. Pravobraniteljica je tijekom 2021. i 2022. godine upoznata s planiranjem i pripremom

projekta za Nacionalni program oporavka i otpornosti oznake C1.4. R1-I2 naziva „Unapređenje sustava korištenja prava OSI u području mobilnosti“. Pojednostavljivanje procesa ostvarivanja prava iznimno je važno za OSI što naglašavaju i brojni europski dokumenti te je Pravobraniteljica zbog toga izrazila potporu i podržala uvođenje Europske iskaznice za OSI u okviru navedenog projekta. Međutim, prema saznanjima Pravobraniteljice bez uvođenja ovog dokumenta u zakonodavstvo, a što je bilo moguće novim Zakonom o registru OSI, navedeni projekt neće moći biti realiziran, jer je to predstavlja ključan preduvjet kojeg je zadala EK. Pritužbe koje smo zaprimali tijekom 2022. godine ukazuju da je broj parkirališnih mjesta za vozila OSI i dalje značajno manji u odnosu na stvarne potrebe, a zabrinjavajuće je da i dalje zaprimamo pritužbe na neprimjerenu arhitektonsku izvedbu takvih mjesta. S tim u vezi, **ponavljamo preporuke** za intenzivnijim provođenjem zajedničkih akcija kojima će se ukazivati kako **mjesto označeno za parkiranje automobila OSI nije povlastica besplatnog parkiranja, nego olakšica koja omogućava osobi koja se otežano kreće mobilnost, svakodnevno funkcioniranje i integraciju u društvo**. S obzirom da izmjene propisa u 2022. godini i dalje nisu riješile suštinski problem prava na parkiranje na mjesta označena za vozila kojima se prevoze OSI, ponavljamo kako je nužna promjena Zakona o sigurnosti prometa na cestama, na način da se **kriteriji i uvjeti za ostvarivanje ovog prava usklade s važećom Uredbom o metodologijama vještačenja** te da se **povećaju sankcije za prekršitelje**. Unatoč višegodišnjim upozorenjima i prijedlozima i Pravobraniteljice i organizacija koje predstavljaju OSI, a kojima se upozorava i ukazuje na **nužnost izmjena zakonodavnog okvira za ostvarivanje prava na oslobađanje od plaćanja cestarine za uporabu dionica autocesta i objekata s naplatom, isti se nije mijenjao niti u 2022. godini**. Zbog toga Pravobraniteljica ponovno upozorava da ovakvo zakonsko rješenje: **(1)** izravno diskriminira OSI koje ne posjeduju vlastito vozilo, a imaju oštećenje koje im omogućava ostvarivanje prava na oslobađanje od plaćanja cestarina, **(2)** dovodi u nepravedni položaj i obitelji/kućanstva u kojima živi više OSI kada pravo na ostvarivanje oslobađanja od plaćanja cestarine može ostvariti samo jedna OSI i **(3)** nepotrebno otežava život obitelji DTUR koje i dalje zbog ostvarivanja prava na oslobađanje od plaćanja cestarine i prava na oslobađanje od plaćanja godišnje naknada vlasništvo nad vozilom moraju upisati na dijete. Ovakva ista rješenja kojima je propisano ostvarivanje prava na temelju činjenice vlasništva i dalje prate automobil, a ne nositelja prava.

POMORSKI PRIJEVOZ - Pomorski prijevoz je područje u kojem protekle godine nismo zaprimili pritužbe, a isto potvrđuju Agencija za obalni linijski pomorski promet, Jadrolinija d.d. i Rapska plovidba d.d. koji također nisu zabilježili pritužbe građana zbog nepristupačnosti plovila ili načina pružanja asistencija osobama s invaliditetom pri ukrcaju, iskrcaju ili tijekom putovanja. Međutim, navedeno ne znači da je stanje pristupačnosti plovila zadovoljavajuće jer i dalje vrijedi podatak da je od 54 plovila u floti Jadrolinije čak 35 u cijelosti nepristupačnosti za OSI. Povlastice kao supstitut za nepristupačnost plovila ne smiju ostati konačno rješenje, već je potrebno nastaviti s aktivnostima za poboljšanje pristupačnosti brodova javnih i privatnih brodara. Podaci Jadrolinije i Rapske plovidbe bilježe dvostruki porast broja korisnika povlastice besplatnog trajektnog prijevoza i povlaštenog prijevoza brodskim i brzobrodskim linijama u odnosu na 2021. godinu. U znatnom je porastu i broj izdanih pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom (2.289 izdanih pomorskih iskaznica u 2022. godini). Navedeni porast broja putnika s povlasticama ujedno znači porast troška iskorištenih prijevoznih karata koji je također udvostručen, te stoga valja voditi računa o održivosti povlastica na koje zakonom ima pravo velik broj OSI.

ŽELJEZNIČKI PRIJEVOZ - Tvrtka HŽ Putnički prijevoz d.o.o. (u daljnjem tekstu: HŽPP) nas je obavijestila da je prema podacima tijekom 2022. godine prevezeno **890 osoba s invaliditetom, 204 pratitelja osoba s invaliditetom te 16 vojnih i civilnih ratnih invalida (ukupno 1.110 putnika)**. Uz navedene, prevezeno je još **3.588 članova Hrvatskog saveza slijepih, 59 članova Hrvatskog saveza gluhoslijepih „Dodir“ i 386 članova Udruge invalida rada Zagreb**. U 2022. **pomoć kod ulaska/izlaska iz vlaka zatražilo je 105 osoba s invaliditetom**. HŽPP je sukladno Planu i programu redovnog poučavanja osoblja obavio poučavanje izvršnih radnika vezano uz pristupanje i ophođenje s OSI u 2022., a navedeno će nastaviti i u 2023. godini Tvrtka HŽ Infrastruktura d.o.o. (u daljnjem tekstu: HŽINFRA) je tijekom 2022. godine provodila 12 projekata sufinanciranih sredstvima EU na izradi studijske/projektne dokumentacije, te izvođenja radova na prugama RH koji su detaljnije navedeni u cjelovitom tekstu ovog

Izvješća. Pravobraniteljica **ponavlja preporuku** iz Izvješća o radu za 2021. godinu vezano uz **potrebne izmjene važećeg Zakona o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu** (Narodne novine, br. 97/00, 101/00 i 98/19) i **odgovarajućih provedbenih akata** kako u svrhu izmjene korištene terminologije tako i u pogledu pojednostavljenja postupka za ostvarivanje prava na povlašteni prijevoz željeznicom. **Ovaj postupak je potrebno digitalizirati**, ali i ujedno nadležnim tijelima omogućiti izravno korištenje podataka o invaliditetu Registra osoba s invaliditetom. Pravobraniteljica upućuje i **preporuku nadležnom MMPI da se razmotri promjena trenutnog načina korištenja objava za povlašteni prijevoz osoba s invaliditetom željeznicom** koju izdaju nadležna upravna tijela za četiri putovanja u odlasku i povratku u godinu dana uz 75% popusta u 1. ili 2. razredu putničkog i brzog vlaka. Preporuka je da se umjesto dosadašnje prakse izdavanja nove objave za svako putovanje (četiri puta tijekom jedne kalendarske godine za četiri putovanja) izdaje jedna objava s rokom važenja od 365 za ukupno četiri putovanja.

ZRAČNI PRIJEVOZ - Od ukupno osam zračnih luka u RH većina ih je gotovo u potpunosti arhitektonski prilagođena kretanju i boravku osoba s invaliditetom, imaju odgovarajući broj prilagođenih sanitarnih čvorova i parkirališnih mjesta za OSI, što zračni promet čini infrastrukturno najpristupačnijim oblikom prijevoza u RH. Poboljšanja arhitektonske i digitalne pristupačnosti zračnih luka su tijekom 2022. godine učinjena ponajviše za slijepu i slabovidne osobe, čemu je posebno doprinijela ZL Dubrovnik provedbom transnacionalnog projekta DANOVA financiranog iz Europskog fonda za regionalni razvoj. U sklopu navedenog projekta provedeno je i više edukacija djelatnika zračnih luka (ZL Dubrovnik, ZL Osijek i MZL Zagreb) o ophođenju sa slijepim i slabovidnim putnicima. Buduća ulaganja potrebno je posebno usmjeriti na razvoj pristupačnog *shuttle* prijevoza. ZL Dubrovnik jedina je zračna luka u RH koja ima organiziran pristupačan *shuttle* prijevoz. Do/od MZL Zagreb i ZL Zadar dostupan je pristupačan javni prijevoz niskopodnim gradskim/međugradskim autobusima dok je ZL Split dostupna samo pojedinim linijama niskopodnih autobusa. Preostale zračne luke, u suradnji s JLP(R)S, trebaju uložiti veće napore za osiguranje pristupačnog prijevoza od/do zračne luke, kako bi se osigurala potpuna pristupačnost zračnog prijevoza u RH za domaće i strane putnike.

PRISTUPAČAN TURIZAM - Unatoč pozitivnim pomacima u osiguranju pristupačnosti turističke ponude, pritužbe koje smo zaprimali tijekom 2022. godine upozoravaju kako u RH i dalje postoje brojne prepreke zbog kojih su turistički sadržaji nedostupni i nepristupačni OSI. Kao i prijašnjih godina, zaprimali smo pritužbe kojima se ukazuje na **nedostatak pristupačnih smještajnih kapaciteta, te nepristupačnost i neprilagođenost plaža OSI. POSI i MINTS uspostavili su proteklih godina suradnju usmjerenu na poboljšanje pristupačnosti turističke ponude OSI**, te je tijekom 2022. godine održano pet regionalnih radionica (u Osijeku, Splitu, Dubrovniku, Opatiji i Puli) i konferencija (u Zagrebu) s nazivom „**Turizam - pristupačan za sve**“. Prikupljeni podaci, kao i primjeri iz prakse te iskustva opisana u cjelovitom Izvješću o radu pokazuju kako su u proteklom razdoblju stvoreni dobri preduvjeti za uklanjanje prepreka koje i dalje u znatnoj mjeri onemogućavaju OSI kao domaćim i inozemnim gostima, ravnopravan pristup turističkoj ponudi u RH. **Preporučujemo osmišljavanje i provođenje aktivnosti kojima će se i privatni iznajmljivači, voditelji i djelatnici turističkih i ugostiteljskih objekata dodatno motivirati i animirati za sudjelovanje** na događanjima na kojima se mogu educirati o prednostima turizma pristupačnog svima. Velika važnost dostupnosti informacija putem mrežnog portala ogleda se i u podacima prema kojima se turisti u velikom broju pouzdaju u samostalno pretraživanje i informiranje o pristupačnosti digitalnim putem, stoga je važno takve informacije učiniti pristupačnima. Pravobraniteljica je mišljenja **kako je sadržaj koji je MINTS postavilo na svoje mrežne stranice u dijelu "Pristupačan turizam" iznimno vrijedan i može pomoći i doprinijeti većoj osviještenosti djelatnika turističkih zajednica o njihovoj ulozi u osiguranju dostupnosti informacija i približavanju turističke ponude Hrvatske gostima s invaliditetom**. Tijekom 2022. godine uspostavljena je izvrsna suradnja s Ministarstvom turizma i sporta, Sektorom za posebne oblike turizma i analitiku, inovacije i održivi razvoj, koje je uložilo značajne napore u pripremu i realizaciju pet regionalnih radionica i završne konferencije o turizmu pristupačnom osoba s invaliditetom

DIGITALNA PRISTUPAČNOST - Tijekom 2022. godine u RH nije bilo značajnijih promjena u području digitalne pristupačnosti. Naglašeni trendovi rada u digitalnom okruženju započeti tijekom „pandemijskih“ godina nastavili su se i tijekom 2022. godine, posebno kada govorimo o mogućnostima korištenja digitalnih tehnologija za rad na daljinu. Tijelo nadležno za praćenje usklađenosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora u RH sa zahtjevima pristupačnosti je **Povjerenik za informiranje**. Na mrežnim stranicama ove institucije mogu se na vrlo jednostavan i pristupačan način pronaći sve relevantne informacije o digitalnoj pristupačnosti sadržaja osobama različitih vrsta invaliditeta, ali i drugi korisni promotivni materijali. U prosincu 2021. godine Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva i Povjerenik za informiranje objavili su *I. Izvješće Republike Hrvatske Europskoj komisiji o usklađenosti mrežnih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora sa zahtjevima pristupačnosti* čiji smo sadržaj predstavili i analizirali u Izvješću o radu za 2021. godinu. Slijedom zakonski propisanih obveza sljedeće izvješće možemo očekivati krajem 2024. godine. Vežano za daljnje unapređenje normativnog okvira i praktične primjene digitalne pristupačnosti u EU koje nas očekuju u budućnosti, Europski parlamenta je 13. prosinca 2022. godine usvojio rezoluciju **Prema jednakim pravima za osobe s invaliditetom (2022/2026(INI))**.

PRISTUPAČNO STANOVANJE - Pravobraniteljici su se tijekom 2022. godine obratile 44 osobe s invaliditetom sa zamolbama za žurnu dodjelu stana u slučajevima iznenadnog nastanka posebno teških životnih okolnosti, zamjenu nepristupačnog stana za prilagođeni prostor ili odgode već zakazanog sudskog iseljenja. Premda jedinice lokalne samouprave u čijoj je nadležnosti rješavanje stambenih pitanja posebno vrednuju teške životne okolnosti, zdravstveno stanje i invaliditet osiguravanjem prioritarnog zbrinjavanja, zabrinjava porast zamolbi upućenih Pravobraniteljici za pomoć u stambenom zbrinjavanju. Čak i kad postoji spremnost i razumijevanje jedinice lokalne samouprave, nedostatak raspoloživih i pristupačnih stambenih jedinica je objektivna zapreka. Nagli porast cijene nekretnina bilo da se radi o kupnji ili izgradnji vlastitog stambenog prostora ili pak najmu stanova nadilaze realne mogućnosti većine građana, a pogotovo osoba s invaliditetom. U velikim gradovima poput Zagreb i Rijeke upozoravaju na smanjenje broja stambenih jedinica u njihovom vlasništvu što zbog povrata državi stanova kojima su do tada raspolagale jedinice lokalne samouprave, a što zbog mogućnosti otkupa stanova prema Zakonu o hrvatskim braniteljima Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (Narodne novine, br. 121/17, 89/19 i 84/21). Pitanje dostupnog stanovanja mora biti sastavni dio razvojnih strategija RH i promišljene stambene politike s težištem na poticanje i razvoj prakse najma stanova. Navedeno iziskuje donošenje cjelovitog strateškog okvira socijalnog stanovanja. S obzirom da je stambeno zbrinjavanje u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, potrebno je planirati sredstva te iznalaziti različite mogućnosti i izvore sredstava za potrebe gradnje priuštivih pristupačnih stanova poštujući načela univerzalnog dizajna.

2.17. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA

SIGURNOST I ZAŠTITA OSOBA S INVALIDITETOM U RIZIČNIM SITUACIJAMA - Za stvarno povećanje sigurnosti OSI u situacijama prirodnih katastrofa, nepogoda i izvanrednih situacija potrebno je kontinuirano podizati svijest svih građana, kao i samih OSI o načinima reagiranja, uključujući i samopomoć, te što bolje definirati protokole, nadležnosti i odgovornosti, zaštitu i načine evakuacija OSI. Tijekom 2022. godine i Pravobraniteljica i predstavnici organizacija OSI bili su uključivani u postupke donošenja planova i druge aktivnosti koje su se provodile u ovom području. Potrebno je učiniti dodatne administrativne i druge napore na povezivanju postojećih podataka kako što detaljnija lokaciji osoba i podaci o vrsti teškoća bili dostupni hitnim službama u slučaju evakuacije.

Preporuke: **1.** Ravnateljstvu civilne zaštite i HZJZ-u uspostavljanje kontakata radi omogućavanja korištenja podataka Registra osoba s invaliditetom jedinstvenom operativno-komunikacijskom centru broja 112 (odnosno svih 20 županijskih centara); **2.** omogućavanje odgovornim osobama sustava zaštite i spašavanja pristup podacima iz Registra osoba s invaliditetom; **3.** provođenje medijskih kampanja o položaju OSI u izvanrednim situacijama; **4.** dodatnu edukaciju pripadnika sustava civilne zaštite i drugih hitnih službi.

Posjetili smo kontejnersko naselje u Petrinji gdje su nam osobe s kojima smo razgovarali rekli da su tamo *već svi osobe s invaliditetom* referirajući se na teško psihičko stanje ljudi koji ondje žive i koji su izgubili nadu da će se za njih ubrzo pronaći adekvatno stambeno rješenje.

OSOBE S INVALIDITETOM RASELJENE IZ UKRAJINE U HRVATSKOJ - RH je od ožujka 2022. godine zbrinjavala osobe raseljene iz Ukrajine među kojima su bile i OSI i DTUR. Pravobraniteljica je od samog početka bila uključena u brojne aktivnosti koje su poduzimane kako bi se osiguralo njihovo adekvatno zbrinjavanje. Uključili smo se i u rad Međuresorne radne skupine za prihvata i zbrinjavanje osoba raseljenih iz Ukrajine, upućivali preporuke, održali sastanke s predstavnicima UNHCR-a, MROSP-a i SOIH-a. Predstavnice Pravobraniteljice posjetile su osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine i smještene u motelu Plitvice, Centru za rehabilitaciju Stančić i Centru za usluge u zajednici Jaškovo. Iako postoji prostor za unaprjeđenje reagiranja u kriznim situacijama, zbrinjavanje osoba raseljenih iz Ukrajine pokazalo je da je RH žurno i spremno odgovorila na kriznu situaciju, organizirala odgovarajuće službe i pristupila hitnoj izmjeni zakonodavnog okvira kako bi se omogućilo osiguravanje prava raseljenih osoba, a nadležno MROSP žurno je odobrilo zapošljavanje potrebnih djelatnika u ustanovama u kojima su osobe smještene. OSI i DTUR raseljeni iz Ukrajine suočavali su se s jednakom teškoćama kao i OSI iz RH što je u situaciji u kojoj su se našli bilo dodatno teže: dugotrajna vještačenja za ostvarivanje prava, teškoće u pristupu ortopedskim pomagalima, teškoće u osiguravanju asistenata i pomoćnika u nastavu. Preporučili smo da se na razini MZ-a i MROSP-a imenuju osobe koje će biti kontakt i uspostaviti posebne kanale komuniciranja kao i brze i učinkovite procedure kroz koje bi djelatnici Crvenog križa i ostale osobe koje pružaju podršku raseljenim osobama u situaciji humanitarne krize mogle komunicirati njihove potrebe i tako omogućiti pravodobno ostvarivanje prava. Bilo je potrebno dati upute nadležnim institucijama (centrima za socijalnu skrb, liječnicima opće medicine, bolnicama) kako postupati prema zahtjevima osoba s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju i žurno osigurati ispunjavanje njihovih potreba.

2.18. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI

POVREDA PRAVA NA ŽIVOT U ZAJEDNICI - Sustav socijalne skrbi koji je nadležan i jedan od najpozvanijih za stvaranje preduvjeta za život u zajednici nedovoljno čini u stvaranju dostupne mreže izvaninstitucijskih usluga koje bi svakoj osobi s invaliditetom dalo mogućnost da potrebnu podršku dobiva u vlastitom domu i vlastitoj obitelji. Preferirani oblik skrbi za osobe s invaliditetom i dalje je institucionalna skrb, te se u različitim oblicima smještaja još uvijek nalazi preko 8.000 osoba s invaliditetom. Podaci o broju izvaninstitucionalnih usluga govore da nema velikog povećanja broja usluga u odnosu na ranije godine, dok istovremeno „nedržavni“ pružatelji socijalnih usluga teško ulaze u Mrežu sklapanjem ugovora o međusobnoj suradnji. Pružatelji usluge organiziranog stanovanja intenzivno apeliraju na neprimjerenu ugovorenu cijenu usluge, kojom ne mogu pokriti sve troškove pružanja usluge, čime je interes OSI, njihovih korisnika, ozbiljno ugrožen. Naglasili smo da deklarativno opredjeljenje za deinstitutionalizaciju treba biti vidljivo u stvarnoj podršci pružateljima izvaninstitucionalnih usluga, logističkoj i materijalnoj, kako bi se osigurala kvalitetna i održiva usluga za sve korisnike i to neovisno da li uslugu pružaju državni ili nedržavni pružatelji usluga u mreži.

ZAKON O OSOBNOJ ASISTENCIJI - Jedna od najznačajnijih usluga za podršku životu u domu korisnika, usluga osobne asistencije, treba se u 2023. godini zakonodavno urediti. Krajem 2022. godine u e-Savjetovanje je upućen Nacrt prijedloga Zakona o osobnoj asistenciji, u kojem je Pravobraniteljica aktivno sudjelovala, te uputila veliki broj prijedloga za poboljšanje predloženog teksta sadržaja Zakona. Osnova svih naših primjedbi odnosi se na potrebu da se cjelokupan tekst Zakona i sve pojedinačne odredbe u većoj mjeri usklade s principima neovisnog življenja, pravom na život u zajednici, pravom na samoodređenje i izbor osobe s invaliditetom u korištenju ove važne usluge.

2.19. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA

NOVI ZAKON O SOCIJALNOJ SKRBI - Sustav socijalne skrbi trebao je biti ozbiljno i na kvalitetni način transformiran Zakonom o socijalnoj skrbi koji je stupio na snagu 17. veljače 2022. godini. Međutim, na predloženi Zakon kritike su upućene od velikog dijela stručne i zainteresirane javnosti. Reforma temeljnih ustanova socijalne skrbi, formiranje novih ustanova i tijela (Akademija za socijalni rad i povjerenstvo za pritužbe) ne ulijevaju povjerenje da će doprinijeti kvalitetnijoj i efikasnijoj usluzi. Posebno se to odnosi na transformaciju postojećih centara za socijalnu skrb u zavode za socijalni rad, kojim se namjerava u nekom smislu centralizirati poslove i procedure, čime će se djelomično otežati rad stručnih radnika centara za socijalnu skrb.

S obzirom na to da su djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom i njihove obitelji u najvećoj mogućoj mjeri upućene upravo na centre za socijalnu skrb, potrebno je neodgodivo ojačati ove ustanove potrebnim brojem radnika. U cjelovitom Izvješću o radu su iskazani podaci o broju stručnih radnika svih centara za socijalnu skrb sa podružnicama, kao i obiteljskih centara (nešto više od 2000 osoba, ali i o broju klijenata, priznatih prava i poduzetih postupaka koje prelaze i 100.000 osoba s invaliditetom i isto toliko usluga i prava. Ovo jasno ukazuje da je ovaj sustav zanemaren, a time su i zanemarene potrebe građana – korisnika u sustavu socijalne skrbi.

2.20. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA

Pravobraniteljica je u 2022. godini zaprimila pritužbe i upite vezano uz postupke vještačenja u području socijalne skrbi zbog neostvarivanja, gubitka ili smanjivanja određenih prava, potom na područje mirovinskog osiguranja zbog utvrđenog postotka oštećenja organizma ili procjene radne ne/sposobnosti u upravnim postupcima po zahtjevima stranaka za ostvarivanje prava. Nalaz i mišljenje jedinstvenog tijela vještačenja predstavlja ključni dokaz u upravnim postupcima u kojima se odlučuje o životno važnim pravima osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, a nezadovoljstvo odlukama tijela kojima se odbija ili umanjuje određeno pravo usmjereno je najčešće na način vještačenja i odnos vještaka smatrajući ih krivcima za gubitak, umanjenje ili neostvarivanje povoljnijeg prava.

Tijekom 2022. godine ZOSI je ukupno zaprimio 126.450 zahtjeva u prvom stupnju u odnosu na 118.212 u 2021. godini, a riješeno ih je ukupno 104.951. Gotovo u svim područnim uredima ZOSI došlo je do produljenja vremena vještačenja i povećanja zahtjeva za vještačenjem u svrhu ostvarivanja prava u sustavu socijalne skrbi. Razlog je promjena Zakona o socijalnoj skrbi iz veljače 2022. godine i obveza preispitivanja prava. Pravobraniteljica je zaprimala pritužbe osoba s invaliditetom korisnika prava na osobnu invalidninu i doplatka za pomoć i njegu u slučajevima postojanja trajnih i ireverzibilnih stanja kod kojih se rehabilitacijom nije moglo očekivati poboljšanje. Smatramo dvojbenim postupanje u kojima se u svrhu preispitivanja prava upućivalo na vještačenje ako su okolnosti koje se odnose na zdravstveno stanje ostale nepromijenjene. Zbog objektivnosti i transparentnosti ovog vrlo važnog segmenta neophodno je kroz zakonodavne promjene i međuresornu suradnju kontinuirano unapređivati kvalitetu postupaka i sadržaja nalaza i mišljenja. U cilju bolje protočnosti sustava i dostupnosti prava i usluga potrebno je koordinacijom ZOSI-ija, MROSP-a i MZ-a dogovoriti protokole kako bi se izbjegla opetovana vještačenja, a cijeli sustav učinio ekspeditivnim i racionalnim.

2.21. MIROVINSKO OSIGURANJE

Područje mirovinskog osiguranja je jedno od područja u kojem smo zaprimili najveći broj upita i pritužbi OSI. Najčešće su se upiti građana odnosili na općenite uvjete i načine ostvarivanja i zaštite prava iz sustava mirovinskog osiguranja, posebno u pogledu uvjeta za ostvarivanje invalidske i obiteljske mirovine, utvrđivanja postotka tjelesnog oštećenja, odnosno naknade za tjelesno oštećenje, te doplatka za djecu. Iznese pritužbe građana odnosile su se na male mirovine, dugotrajnost postupka donošenja rješenja od strane HZMO-a, nepriznavanje prava na invalidsku mirovinu, tumačenje ZOMO-a na štetu osoba s invaliditetom, uskraćivanje prava na obiteljsku mirovinu, nepriznavanje staža osiguranja s povećanim trajanjem (beneficiranog radnog staža) za određeno razdoblje i na doplatka za

djecu. U normativnom smislu, ovo izvještajno razdoblje obilježile su još jedne izmjene i dopune Zakona o mirovinskom osiguranju, jedanaeste po redu od stupanja na snagu zakona u 2014. godini, kao i donošenje dvije Odluke o isplati jednokratnog novčanog primanja korisnicima mirovine radi ublažavanja posljedica porasta cijena energenata. Prijedlozi Pravobraniteljice upućeni MROSP-u vezano za izmjene i dopune ZOMO-a u većini nisu prihvaćene, izuzev prijedloga da se i udovici/udovcu čije je dijete korisnik prava na obiteljsku mirovinu po osnovi statusa OSI ili zbog potpunog gubitka radne sposobnosti omogući kumulacija vlastite mirovine i dijela (27%) obiteljske mirovine. Nisu prihvaćeni prijedlozi Pravobraniteljice koji se tiču izjednačavanja položaja korisnika invalidske mirovine zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti s korisnicima starosnih mirovina prilikom izračuna „nove“ mirovine; omogućavanja prava na rad s polovicom punog radnog vremena (uz zadržavanje pune mirovine) za korisnike invalidske mirovine zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti; omogućavanja isplate mirovine na kućnu adresu za sve umirovljenike koji su slabije pokretni ili nepokretni uslijed starosti ili bolesti; promjenu formule usklađivanja mirovina kao i izmjenu visine cenzusa za uzdržavanje za dijete umrlog osiguranika ili korisnika mirovine koje ima utvrđen potpuni gubitak radne sposobnosti kao jednog od uvjeta za ostvarenje prava na obiteljsku mirovinu. Pravobraniteljica će i dalje nastaviti zagovarati normativno poboljšanje položaja umirovljenika s invaliditetom i korisnika drugih prava iz sustava mirovinskog osiguranja u opisanom smjeru, kako bi se osobama s invaliditetom osigurao ravnopravan pristup programima i beneficijama vezanim uz mirovinski sustav, a ujedno zagovarati intenzivniju provedbu usluge profesionalne rehabilitacije koja se u praksi gotovo i ne provodi.

2.22. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

I u ovom izvještajnom razdoblju nastavili smo intenzivnu suradnju s organizacijama, savezima, udrugama i inicijativama osoba s invaliditetom koje prepoznajemo kao organizirani glas osoba s invaliditetom. Odazivamo se na događanja koja organiziraju, održavamo sastanke kako bismo razmijenili iskustva, te ih podržavamo pred donosiocima odluka u inicijativama usmjerenim na unaprjeđenje položaja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju te u projektima koje prijavljuju i provode. Iz godine u godinu naglašavamo važnost udruga u lokalnim sredinama koje su za OSI često jedini dostupni izvor informacija i pružatelj usluga od prioritetne važnosti za OSI i DTUR. U vremenima kriza izazvanih pandemijom i potresima pokazala se i njihova velika važnost u brzom reagiranju na krizna stanja kao i uloga posredovanja prilikom rješavanja životnih situacija njihovih članova OSI. Uprkos tome upozoravamo da njihovo sustavno financiranje nije i dalje riješeno niti su one prepoznate kao udruge od prioritetnog značenja. Na temelju iskustava i saznanja stečenih kroz rad Područnog ureda Osijek, Pravobraniteljica je i 2022. godine svim općinama, gradovima i županijama Slavonije, Baranje i Srijema uputila preporuku kojom je ukazano na probleme zbog kojih se OSI najčešće obraćaju Pravobraniteljici te su upućeni prijedlozi mjera i aktivnosti kojima lokalne i područne vlasti mogu osigurati izjednačavanje mogućnosti za OSI na svojim područjima. **Ponovljene su preporuke** da se prilikom donošenja strateških dokumenata, ali i prilikom donošenja svih odluka koje se odnose na život građana na lokalnoj razini, u procese donošenja istih uključe predstavnici OSI (lokalne udruge). **Preporučili smo** i osnivanje lokalnih povjerenstava za OSI kao i donošenje zakonodavnog okvira koji bi omogućio sustavno financiranje i osigurao kontinuiran rad udruga osoba s invaliditetom kako bi se osigurala potrebna sredstva namijenjena opstojnosti i djelovanju udruga, u svrhu očuvanja i razvoja njihove zagovaračke uloge te općenito uloge koju imaju u podizanju kvalitete života osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Potrebno je osigurati dostupnost socijalnih usluga važnih za život osoba s invaliditetom na način koji će rasteretiti organizacije civilnog društva i omogućiti im neometano djelovanje usmjereno na zagovaranje, zaštitu ljudskih prava i općenito ostvarivanje ciljeva zbog kojih su i osnovane - krajnje dobrobiti i uključenosti u život zajednice osoba s invaliditetom, djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji kojima su te udruge za sada još uvijek jedini pružatelji usluga.

2.23. SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU

KULTURA - Unatoč zamijećenom napretku u promicanju pristupačnosti kulturnih objekata i sadržaja, u mnogim objektima još nisu uklonjene prepreke koje ugrožavaju slobodu pristupa prostoru od kulturnoga značaja, a sadržajno nije u potpunosti prepoznata problematika osjetilnih i kognitivnih prepreka koje ograničavaju ili ometaju sudjelovanje posjetitelja s kognitivnim, vidnim ili slušnim teškoćama u kulturnim sadržajima. Zamijećeno je da se i u 2022. godini, u svakodnevnom životu, radu i prilikom planiranja događanja, još uvijek ne koriste koncepti razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna, posebno kada govorimo o pristupačnosti usluga u kulturi koje se pružaju u objektima starijeg datuma gradnje, a koji su često kategorizirani i zaštićeni kao nepokretna kulturna dobra. Uzimajući u obzir zaprimljene predstavke osoba s invaliditetom i članova njihovih obitelji tijekom 2022. godine i dalje možemo tvrditi da je pravo *Sudjelovanje u kulturnom životu* pravo koje ni danas često nije zajamčeno. Mnoge kulturne ustanove nisu pristupačne od samoga ulaza, nemaju prilagođene sanitarne čvorove ili opremu za posjetitelje s invaliditetom (npr. dizala, rampe, liftere...). Ne pružaju se usluge pomoći ili podrške za korisnike sa smanjenim motoričkim ili senzornim sposobnostima kao što su taktilne staze i informativni materijali za slabovidne i slijepe osobe. Kada govorimo o uključivanja djece s teškoćama u razvoju u umjetničke aktivnosti (glazbene, likovne, dramske radionice...) koje značajno doprinose razvoju njihovih vještina, kreativnosti, osobnosti, a naposljetku i uključenosti u društvo, vidljivo je kako dobrobit ovih aktivnosti i dalje nije prepoznata.

Preporuke: Slijedom navedenog preporučujemo uložiti veće napore da se kultura učini potpuno pristupačnom kroz sinergiju JLP(R)S i nadležnih državnih upravnih tijela, kroz strukturno mapiranje nepristupačnih kulturnih znamenitosti, muzeja, knjižnica, izložbi, intervencijom obuke osoblja na temu pristupačnosti i ciljano djelovati ka uklanjanju fizičkih, senzornih i kognitivnih barijera. Ujedno **preporučujemo ustanovama i centrima kulture, njihovim osnivačima JLP(R)S** koje njima upravljaju, da poduzmu aktivnosti i kroz primjenu načela univerzalnog dizajna osiguraju na svome području pristupačnost kulturnih mjesta i sadržaja djeci s teškoćama u razvoju koja su često isključena iz iskustava muzeja, kazališta, kina, ali i umjetničkog izričaja i stvaralaštva kao zabave i rasonode, što vodi k kulturno-obrazovnom siromaštvu djece.

SPORT - Neodržavanja i ograničavanja održavanja i posjećivanja sportskih događanja uslijed pandemije sigurno će imati značajne posljedice i na populaciju OSI i DTUR i bit će vidljive tek u budućnosti. Nastavno na preporuke Pravobraniteljice upućene prethodnih godina od MINTS su zatraženi podaci o mjerama i aktivnostima usmjerenim na uključivanje DTUR i OSI u sportske aktivnosti o kojima je MINTS ove, kao i prošle godine, dostavilo vrlo iscrpan odgovor koji je dostupan u cjelovitom Izvješću o radu. Ističemo dijelove odgovora: *„MINTS svake godine raspisuje Natječaj za sufinanciranje sportskih programa poticanja lokalnog sporta i sportskih natjecanja i Natječaj za sufinanciranje sportskih programa obuke neplivača „Hrvatska pliva“... ..temeljem jednog od kriterija ocjenjivanja, udruge koje u svoj program uključuju djecu i mlade s teškoćama u razvoju i OSI ostvaruju pravo na dodatne bodove te samim time imaju veću mogućnost dobivanja financijskih sredstava... ..MINTS u 2022. godini je putem Natječaja za sufinanciranje poticanja lokalnog sporta i sportskih natjecanja sufinanciralo 134 sportske udruge od kojih je u 111 udruga tijekom 2022. godine, prema njihovim podacima, bilo uključeno više od 3.300 korisnika/sudionika programa, djece i mladih s teškoćama u razvoju i OSI..“.* Činjenicu kako MINTS u svojim natječajima za sufinanciranje različitih programa **dodatno budu je prijavitelje i programe koji uključuju djecu i mlade s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom smatramo pozitivnim primjerom dobre prakse** koji može biti smjernica i drugim javnim tijelima. Članovi HPO-a su 15 nacionalnih sportskih saveza, 11 županijskih sportskih saveza i deset gradskih sportskih saveza OSI. U rad HPO-a uključena su 182 sportska kluba s približno 1.400 sportaša. Za programe javnih potreba u sportu državne razine koje provodi HPO u 2022. godini odobrena su i isplaćena proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 21.378.000,00 kuna. Članovi HSSG su 15 punopravnih sportskih saveza (12 županijskih saveza i tri saveza po sportovima), šest sportskih društava pridruženih članova, 55 klubova i sedam drugih sportskih udruga, a okuplja ukupno 300-tinjak sportaša.

Za programe javnih potreba u sportu državne razine koje provodi HSSG u 2022. godini odobrena su i isplaćena proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 5.037.915,00 kuna.

Preporuke: **1. Donositeljima odluka na svim razinama (nacionalnoj, područnoj i lokalnoj) preporučujemo** da prilikom sufinanciranja projekata i programa u sportu, ali i u svim drugim životnim područjima, dodatnim bodovanjem motiviraju prijavitelje na osmišljavanje aktivnosti kojima će se omogućiti uključivanje OSI i DTUR u sve životne aktivnosti; **2. JLP(R)S preporučujemo** osiguravanje mjera kojima će se poticati inkluzivni programi i projekti kojima se DTUR i OSI uključuju u rekreativne i sportske aktivnosti zajedno s djecom bez teškoća u razvoju i osobama bez invaliditeta; **3. Preporučujemo JLP(R)S** intenzivnije korištenje mjera i sredstava koje MINTS osigurava u svrhu izgradnje, građevinskog zahvata i opremanja sportskih građevina, ali i korištenje drugih izvora sredstava (npr. EU fondovi, natječaj Ministarstva hrvatskih branitelja i dr.) kako bi se uklonile prepreke zbog kojih OSI ne mogu pristupiti i koristiti dvorane, igrališta, bazene i dr. sportske sadržaje; **4. Preporučujemo** i intenzivnije promoviranje svih poticajnih mjera (natječaja, javnih poziva) koje će u predstojećem razdoblju osigurati MINTS, kao i poticanje prihvatljivih prijavitelja na korištenje istih te pružanje podrške u provedbi istih; **5. Ponavljamo preporuku** o nužnosti podizanja razine svijesti o važnosti omogućivanja uključivanja DTUR i OSI u rekreativne i sportske aktivnosti. Potrebno je sportske udruge i klubove dodatno poticati i pružati im podršku u provedbi takvih aktivnosti, a posebnu pažnju potrebno je usmjeriti na roditelje djecu s teškoćama u razvoju kako bi pravovremeno bili upoznati s time u kojoj mjeri sport pozitivno utječe i koliko je značajan za psihofizički razvoj djece.

2.24. MEĐUNARODNA SURADNJA

Područje međunarodne suradnje 2022. godine obilježio je nastavak sudjelovanja predstavnika Pravobraniteljice u aktivnostima koje su organizirane u Europskoj mreži tijela za jednakost (*Equinet*) i Europskoj mreži nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI). Sudjelovali smo u brojnim **međunarodnim aktivnostima i događanjima, njih 45**, koja se i dalje uz fizičko sudjelovanje odvijaju i u *online* ili u hibridnom obliku. Posebno ističemo provedbu projekta razmjene s institucijom Povjerenika za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije. Djelatnici Pravobraniteljice sudjeluju u radu radne skupine zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse, radnoj skupini za prava na području jednakosti, rodnu ravnopravnost i razvoj politika te klastera vezanog uz invaliditet, istraživanje i podatke. Sudjelovali smo u seriji seminara *Equineta* o sudjelovanju tijela za ravnopravnost u aktivnostima vezanim uz fondove EU-a, webinarima na temu izgradnje kapaciteta tijela za ravnopravnost vezano uz osobe s psihosocijalnim invaliditetom i teškoćama mentalnog zdravlja, treningu *Online prisustvo tijela za ravnopravnost, Pandemija COVID-a i mjere protiv njezinog utjecaja iz međunarodne i regionalne perspektive*, pravni okvir Europske unije za promicanje, zaštitu i praćenje provedbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Uključili smo se u donošenje Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji te Zaključaka Vijeća o uključivanju OSI na tržište rada. Ured su posjetile delegacije iz Turske i Šri Lanke. Pratili smo brojne međunarodne konferencije i skupove i aktivno na njima prikazivali praksu našeg Ureda.

2.25. PODRUČNI UREDI

Tijekom 2022. godine u punoj mjeri je ostvaren jedan od ciljeva predviđenih strateškim planovima institucije Pravobranitelja za osobe s invaliditetom koji proizlaze iz općeg strateškog cilja - Zaštita ljudskih prava osoba s invaliditetom podjednako u svim područjima RH. Naime, u 2022. godini po prvi puta su sva tri područna ureda u Osijeku, Splitu i Rijeci djelovala u punom kapacitetu, nakon što je u srpnju 2021. započeo s radom Područni ured Rijeka. Zamijećeno je povećanje broja obraćanja stranaka u županijama koje pokrivaju područni uredi čemu je doprinijela veća informiranost stranaka o postojanju i djelovanju područnih ureda. S obzirom na iznimno pozitivna iskustva i značajne rezultate ostvarene kroz neposrednu suradnju područnih ureda s udrugama, općinama, gradovima i županijama, kao i s područnim organizacijama državnih institucija, daljnje aktivnosti bit će usmjerene na jačanje takvih oblika suradnje te na dodatno povezivanje institucija koje su važne za ostvarivanje i zaštitu prava

osoba s invaliditetom, kao i na intenzivnu suradnju s lokalnim organizacijama civilnog društva. Aktivnosti područnih ureda u narednom periodu će se intenzivnije provoditi u ruralnim područjima i na otocima, kako bi se osiguralo ostvarivanje i zaštita prava svih osoba s invaliditetom, posebno onih koje su zbog različitih okolnosti dodatno izolirane i u nepovoljnijem položaju.

2.26. RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE

Prema javnom pozivu izabran je i 8. veljače 2022. godine formiran **5. saziv Stručnog savjeta Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom**. Članovi 5. saziva Stručnog savjeta su OSI, predstavnici organizacija, saveza, udruga i inicijativa OSI i roditelja DTUR i predstavnici akademskih ustanova, izabrani na mandat od dvije godine (od 1. siječnja 2022. do 31. prosinca 2023. godine). I u ovom sazivu su članice i članovi s **područja cijele RH - iz Zagreba, Zaprešića, Osijeka, Vukovara, Slavonskog Broda, Splita i Dubrovnika**. Planirano je da se sastanci održavaju svaka tri mjeseca, a prema potrebi i češće, a mogu biti sazivani u punom ili u užem sastavu ovisno o temama. U 2022. godine Stručni savjet se bavio sljedećim temama: Sporazum o osnivanju 5. saziva Stručnog savjeta, plan i program rada za 2022. godinu, razmjena iskustava s predstavnicima Povjerenstva Vlade RH za OSI i Povjerenikom za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije, Izvješće o radu POSI za 2021. godinu - osvrt na stanje prava OSI, mogućnostima uključivanja OSI u program Erasmus+, prijedlogu Zakona o osobnoj asistenciji i donošenju Zakona o inkluzivnom dodatku. Članovima Stručnog savjeta predstavljen je **promotivni video „Pristupačnost kao ljudsko pravo“** kojeg su zajednički izradili POSI i 8. Centar znanja, te **video spot „Priča o Vinku“** kojeg je izradio POSI, a koji otvara teme vezane za neovisno življenje i život u zajednici. Također, članovima je predstavljen projekt „Razvoj usluge Odmor od skrbi uz osnaživanje odraslih osoba s intelektualnim teškoćama i njihovih obitelji“ Centra za rehabilitaciju Zagreb i što je učinjeno tijekom Europske godina mladih. U organizaciji rada Stručnog savjeta POSI tijekom 2022. godine sudjelovali su pravobraniteljica i zamjenici, poslove tajnika Stručnog savjeta obavljao je zamjenik, a prema potrebi i ovisno o temi u rad su bili uključivani savjetnici Pravobraniteljice, osobe s invaliditetom, predstavnici različitih nadležnih tijela i drugi stručnjaci. Ukupno je održano pet sastanaka u punom i užem sastavu.

2.27. PODIZANJE RAZINE SVIJESTI

U protekloj godini nastavilo se učestalo korištenje neprimjerenog govora o osobama s invaliditetom u javnom govoru i u medijima na što smo upozoravali u priopćenjima. Termini vezani uz invaliditet koristili su se kako bi se pogrdno govorilo o neistomišljenicima. Reagirali smo i osudili širenje štetnih predrasuda i stereotipa o osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju u javnom prostoru i u medijima. Održavali smo edukacije o promjeni paradigme vezane uz invaliditet, izradili smo video materijale o pravu na pristupačnost, pravu na neovisno življenje i uključenost u zajednicu kao i promotivni video o radu Pravobraniteljice, održali radionicu za novinare, davali priopćenja za javnost povodom važnih datuma i događaja koji su uznemirili javnost, upućivali preporuke i poduzimali druge aktivnosti na podizanju razine svijesti o primjerenom oslovljavanju osoba s invaliditetom i percepciji koju želimo promicati. Ministarstvu kulture i medija uputili smo mišljenja i prijedloge vezano uz Prijedlog Ugovora između HRT i Vlade RH za razdoblje od 2023. do 2027. godine. U Rijeci smo održali radionicu za novinare na temu *Stereotipi i predrasude o osobama s invaliditetom u hrvatskim medijima*. Ravnateljstvo policije je na temelju upućene preporuke Pravobraniteljice izradilo video materijal „Smjernice za komunikaciju s osobama s invaliditetom. Pravobraniteljica je izradila **video materijal o neovisnom življenju i pravu na život u zajednici „Priča o Vinku“**:

https://drive.google.com/file/d/1XhjsULpf3FPh8F_oH4zQeMOqFo-0bxlB/view

<https://drive.google.com/file/d/1cMHcn-kCbEOGkfl8lqR6rYM6oxEFz62K/view>

U sklopu projekta razmjene između **Pravobranitelja za osobe s invaliditetom Hrvatske i Povjerenika za zaštitu od diskriminacije Albanije** izradili smo promotivni video u kojem smo prikazali postupanje Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u slučaju diskriminacije: <https://youtu.be/N28zNj57cFQ>

EDUKACIJA STUDENATA I STRUČNJAKA O SPECIFIČNOSTIMA OSOBA S INVALIDITETOM - U svrhu podizanja razine svijesti o specifičnostima i potrebama osoba s invaliditetom, predstavnici Pravobraniteljice provodili su različite edukativne radionice i predavanja. Radionice za pravosudne djelatnike na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“, radionice “Kako komunicirati s osobama s invaliditetom”, predavanja polaznicima temeljnih tečajeva pravosudne policije, edukacije W.I.C. (*Workplace Inclusion Champion*), predavanje o interakciji poslodavaca i studenata s invaliditetom i pozitivnim učincima inkluzivnog radnog okruženja na riječkom Filozofskom fakultetu, izlaganje studentima na temu pristupačnog turizma, edukacije za učenike završnih razreda Ugostiteljsko-turističke škole Osijek „Način komunikacije s osobama s invaliditetom – predrasude i stereotipi o osobama s invaliditetom u turizmu“, za učenike završnih razreda Ugostiteljsko-turističke škole Osijek, specijalizirani tečaj za maloljetničku delinkvenciju, edukacija zdravstvenih i nezdravstvenih djelatnika SB Daruvarske toplice, predavanje službenicima zatvorskog sustava i probacije, predavanje za studente na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, edukativne radionice za studente pravnih fakulteta, radionica o antidiskriminaciji u Europskim strukturnim i investicijskim (ESI) fondovima te radionice i konferenciju o pristupačnom turizmu „Turizam - pristupačan svima“.

SUDJELOVANJE NA DOGAĐANJIMA - U suradnji s institucijama i organizacijama civilnog društva Pravobraniteljica je organizirala i sudjelovala na **296** događanja. Aktivno smo sudjelovali na **130** događanja - uvodnim izlaganjem ili sudjelovanjem u raspravi.

Sudjelovanje u medijima - Prisutnost Pravobraniteljice i suradnika zabilježena je u najmanje **50** medija, a odnosilo se na minimalno **359** gostovanja u medijima ili odgovore na upite novinara. Također je objavljeno **21** priopćenja i reagiranja POSI.

3. OPĆE I FINANCIJSKO POSLOVANJE

3.1. FINANCIJSKO POSLOVANJE

Na dan 31.12.2022. godine u Uredu je bilo zaposleno 17 državnih službenika/ce i troje dužnosnika/ce. Od ukupno planiranih sredstava za 2022. godinu u iznosu od **5.711.050 kn**, rashodi iznose **5.428.956 kn**, odnosno **95,06 %**. Na stavkama za Rashode za zaposlene planirano je **4.075.000 kn**, a potrošeno je je **4.029.638 kn** ili **98,89 %**. Planirana sredstva za Materijalne rashode u 2022. godini iznosila su **1.424.500 kn** od čega je izvršeno **1.194.293 kn** ili **83,84 %**. Planirana sredstva za Financijske rashode u 2022. godini iznosila su **4.050 kn**, od čega je utrošeno **16,56 kn** ili **0,41 %**. Sredstva vezana za nabavu nefinancijske imovine planirana su u iznosu od **207.500 kn** od čega je izvršeno **205.008 kn** odnosno **98,80 %**.

4. ZAKLJUČAK

S obzirom da učinkovitost rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u smislu zaštite i unapređenja položaja i prava osoba s invaliditetom u svim područjima života i rada ovisi prvenstveno o pozitivnoj povratnoj reakciji adresata preporuka, ne možemo biti zadovoljni kako s ukupnim omjerom izdanih i prihvaćenih, odnosno neprihvaćenih, preporuka i onih na koje nismo dobili odgovor u 2022. godini, tako niti s promjenom stava adresata prema preporukama Pravobraniteljice u odnosu na prethodno razdoblje.

Ured pravobraniteljice sukladno zakonom zadanom položaju i ulozi kao i činjenici da djeluje i kroz tri područna ureda, raspolaže saznanjima o stvarnim i konkretnim problemima s kojima se svakodnevno suočavaju osobe s invaliditetom na području cijele države u svim područjima života i rada.

Apstrahiranjem pritužbi ove najbrojnije skupine građana u izdane preporuke ukazujemo tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnim i fizičkim osobama na postojeće probleme, dajemo smjernice za njihovo rješavanje te iznosimo konkretne prijedloge za izmjene i dopune zakonskih i podzakonskih akata, a koji su utemeljeni na saznanjima s terena. Uvažavanje preporuka i prijedloga Pravobraniteljice ujedno znači prepoznavanje problema s kojima se suočava ova ranjiva skupina i iskazivanje volje da se isti riješe u najboljem interesu za osobe s invaliditetom. Stoga nas posebno zabrinjava visok postotak neodgovorenih i neprihvaćenih preporuka, osobito u područjima odgoja i obrazovanja te području socijalne zaštite koja predstavljaju jedne od temeljnih stupova zaštite osoba s invaliditetom. Velika je stopa neodgovaranja i neprihvaćanja preporuka i kod jedinica lokalne samouprave, posebno općina, kod kojih i dalje ne postoji razvijena svijest o važnosti i značaju njihove uloge u osiguravanju preduvjeta za ravnopravnost osoba s invaliditetom u lokalnoj zajednici. Ponovno podsjećamo da je i prema Zakonu o pravobranitelju za osobe s invaliditetom propisana obveza suradnje tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnih i fizičkih osoba s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom kao i obveze odgovaranja na zahtjev, podnošenja izvješća i odgovaranja na upite, što izravno ukazuje da visoki postotak neodgovorenih preporuka, odnosno nedostavljenih izvješća, Pravobranitelju za osobe s invaliditetom od 17,01% predstavlja izravno kršenje ove zakonske obveze.

Na sličan ignorantski stav nailazimo i u postupcima donošenja i izmjene propisa gdje su tijekom 2022. godine prijedlozi Pravobranitelja u većini slučajeva, odnosno 57% tek primljeni na znanje, 30% ih je odbijeno, dok je prihvaćenih manje od 10%.

Pravobraniteljica stoga ponovno poziva sva tijela državne vlasti, a posebno jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, centre za socijalnu skrb te Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, da deklaratornu opredijeljenost za unapređenje položaja osoba s invaliditetom i zaštitu njihovih prava prenose u konkretne postupke i mjere, odnosno da intenzivnijim uvažavanjem i implementiranjem preporuka Pravobranitelja za osobe s invaliditetom koje su usmjerene rješavanju realnih i ozbiljnih problema s kojima se ova populacija suočava (a u najmanju ruku odgovaranjem na iste) omoguće puni učinak uloge ove pravobraniteljske institucije u ispunjavanju zakonom predviđenih ovlasti i doprinesu stvarnom poboljšanju položaja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

Vladi Republike Hrvatske preporučujemo intenzivniji nadzor nad ispunjenjem obveze suradnje s uredom Pravobranitelja za osobe s invaliditetom kao i davanje snažnijeg poticaja međuresornoj suradnji na najvišoj razini koja je vrlo često neophodna kod rješavanja pojedinih problema s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom.

5. PRILOZI

Prilozi se nalaze u cjelovitom Izvješću o radu za 2022. godinu.

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom

Savska cesta 41/3, 10000 Zagreb

Telefon: 01/6102 170

Područni ured Osijek

Ulica Hrvatske Republike 5, 31000 Osijek

Telefon: 031/293 352

Područni ured Split

Ulica Domovinskog rata 44, 21000 Split

Telefon: 021/649 713

Područni ured Rijeka

Ulica Nikole Cara 1, 51000 Rijeka

Telefon: 051/643 200

Faks: 01/6177 901

E-pošta: ured@posi.hr

Web: <http://posi.hr>